

УДК 930.85 (477.83) (085) (093)

Роман КУРАШ, Василь СЛОБОДЯН, Ігор ЧОРНОВОЛ

КАТАЛОГ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЯВОРІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛ.

У Галичині ширший інтерес до краєзнавства почав пробуджуватися в другій половині ХІХ ст.¹ 1880 р. у Варшаві вийшов друком І том “Географічного словника Королівства Польського”. У школах того часу географія викладалася разом з історією, тому видавці кваліфікували своє видання як “першу спробу краєзнавчої енциклопедії”². У згаданому словнику знайшлося місце для історичних довідок про більшість галицьких міст та сіл. Інтерес до минулого рідного краю набув ознак масовості в 90-их роках ХІХ ст. у зв’язку з підвищенням добробуту львів’ян та поширенням приміського туризму. Тож уперше почали друкувати любительські брошурки, призначені для туристів. Прикметно, що до цього списку слід зарахувати два видання, пов’язані з Яновим (тепер – селище міського типу Івано-Франкове Яворівського р-ну). 1895 р. Галицький іпотечний банк профінансував прокладення залізниці до Янова. З того часу на янівський ставок, пристосований до купання (пляжі) та відпочинку (готелі та чудові зразки дерев’яної курортної архітектури, нині добре збережені лише в Трускавці) масово виїжджали львів’яни³.

1909 р. з’явилася навіть брошура про Яворів з претензійним підзаголовком “історична, етнографічна і статистична монографія”⁴.

“Кожне місто, особливо велике, – пише сучасна дослідниця побуту радянського Львова Олександра Матюхіна, – має те, що окреслюємо іменем духу, свої особливості чи, ширше кажучи, тільки йому притаманну культуру звичаїв, матеріальну й духовну. Вона формувалася протягом віків, а наступні покоління додавали до неї щось свого, черпали з спадщини минулого або викидали з неї певні елементи. Численні політичні й суспільні катаклізми ХХ століття спричинили гвалтовні зміни в культурі низки міст і цілих регіонів у Центральній та Східній Європі. Старі європейські міста протягом століть мали стабільну людність. Незважаючи на значний приплив мешканців, передовсім з села, в них існувало свого роду ядро мешканців, що проживали тут поколіннями. Власне ця верства зберігає й репродукує характерну для даного міста культуру, передовсім риси її самобутності: характер життя, неписану історію – все те, що умовно окреслюємо іменем духу міста, *genius loci*”⁵. Загальновідомо, що більшість галицьких міщан становили поляки та євреї. Проте Яворів – одне з небагатьох містечок Галичини, де переважали українці⁶. Цим варто пояснювати той факт, що за міжвоєнної Польщі видання з історії Яворівської землі з’являлися українською мовою⁷. Наступного краєзнавчого видання довелося чекати 37 років⁸ – у Радянському Союзі краєзнавчі студії довгий час не віталися (“местничество”).

У США українські політичні емігранти опублікували об’ємний том краєзнавчих нарисів про Яворівщину, що вийшов з друку під егідою Наукового товариства ім. Т.Шевченка⁹.

Остаточно крига скресла лише зі скасуванням цензури, проголошенням свободи слова і незалежності України. З'явилася ціла низка краєзнавчих публікацій, у тому числі про Яворівщину. Невтомно трудиться на ниві краєзнавства Львівщини викладач Львівського дорожнього технікуму Василь Лаба¹⁰. Чимало краєзнавчих матеріалів друкується в часописі "Яворівщина". Його редактор Володимир Дацко – автор довідника про місцевих українських діячів¹¹.

Справжньою окрасою історії Яворівської землі став альбом світлин Зеновія Підперигори¹².

Проте усім перерахованим виданням бракує наукової досконалості. Польські автори здебільшого наголошували на політичній історії місцевої "полонії", перебуванні в Яворові короля Яна III Собеського та історії кульгових споруд (зауважмо, в т.ч. церков), українські – на історії Хмельниччини, міжнаціональної боротьби та власних громадських установ. З радянських видань елементи польської та єврейської історії, фактично, вимиті, натомість наголос робився на класовій боротьбі. В.Лаба та інші автори обов'язково включають у свої праці параграфи про церкви, школи та український національний рух. Проте аналізу пам'яток історії та культури автори, як правило, уникають. Утім, для цього потрібні знання в галузі мистецтва, яких бракувало всім, хто писав про Яворівську землю. Всім, крім Василя Слободяна. Фаховий реставратор, він опублікував фотоальбом церков Перемишльської єпархії¹³ (Яворівщина – частина історичної Перемишльської землі).

На урядовий рівень проблему каталогізації пам'яток було поставлено лише 1982 р., коли уряд УРСР схвалив рішення про підготовку видання багатотомового зводу пам'яток історії та культури. 1987 р. з друку вийшов одностомовий звід пам'яток¹⁴, який включив у себе далеко не всі пам'ятки, за що був критикований. Проте невдовзі Українська РСР припинила існування, а разом з нею втратили історичну вартість також численні пам'ятники епохи "будівництва комунізму". В Галичині більшість з них була знесена. З крахом ідеологічного контролю за сферою охорони пам'яток змінився також підхід до їхньої ідентифікації. Згідно з постановою Кабінету Міністрів від 14 березня 1992 р., державні органи Республіки Крим, областей, Київський та Севастопольський міськвиконкоми мають забезпечити завершення робіт з виявлення і документування пам'яток історії та культури. 11 грудня 2000 р. Президент України підписав указ "Про забезпечення підготовки і випуску багатотомного енциклопедичного видання "Звід пам'яток історії та культури України", а 10 грудня 2001р. голова Львівської обласної державної адміністрації – розпорядження "Про підготовку видання тому "Звід пам'яток історії та культури України, Львівська область". Водночас сформовано склад редколегії зводу для Львівської області.

У методичному посібнику про історичні пам'ятки, виданому 1992 р., стверджується, що "Пам'ятками історії та культури є матеріальні об'єкти або їх комплекси, створені людиною чи природою, а також ті, що є результатом їх спільного творення, котрі відбивають певні етапи в розвитку історії та культури суспільства і мають визначну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва або науки"¹⁵. Згідно з рекомендаціями цього ж посібника, пам'ятки класифікуються як археологічні, історії, містобудування та архітектури, монументального мистецтва. На нашу думку, така класифікація недосконала. Сумнівів не викликає лише вид археологічних пам'яток. Оскільки здебільшого доводиться мати справу з нерухомими спорудами, то майже всі вони є або архітектурними пам'ятками або пам'ятками монументального мистецтва, що водночас мають історичну вартість. Бо історія – не тільки війни. Тому ми не дотримуємося цієї

класифікації, за винятком археологічних пам'яток, які в переліку йдуть першими. Спочатку перераховано пам'ятки міст району, далі – селищ міського типу, центрів сільських рад, сіл, що їм підпорядковані. Перелік здійснювався за принципом алфавіту (за винятком археологічних пам'яток). Зірочками позначено пам'ятки, включені в “Памятники истории и культуры Украинской ССР”. Опис пам'ятки здійснювався в такому порядку: ідентифікація, місцезнаходження (вулиця і номер будинку в містах), коротка історична і мистецька довідка, біографи осіб, з якими пов'язана пам'ятка (за винятком загальновідомих, наприклад, Т.Шевченко, А.Шептицький, Ян III Собеський), посилання на літературу (лише в тому випадку, якщо інформація взята з інших, ніж подано вище, джерел), стан збереження (за винятком церков, про які місцеві громади, як правило, дбають добре, і нових пам'яток).

Інформація про археологічні пам'ятки взята з каталогу І.Михальчишина¹⁶.

Автори вирішили включити до переліку всі збережені культові споруди: навіть якщо їхня мистецька вартість невисока, то, безумовно, історичної вартості вони не позбавлені. Найбільше клопотів з цвинтарями, особливо містечковими. Фактично, це комплексні пам'ятки XVIII-XX ст. з чудовими зразками цвинтарної скульптури, виконаними місцевими майстрами нерідко з оригінальним мистецьким смаком. На жаль, описати навіть містечкові цвинтарі нам не до снаги. Наголосимо, що рішення про статус пам'ятки історії і культури ухвалює редколегія зводу пам'яток історії та культури Львівської області.

Праця над каталогом розподілялася так: Р.Кураш (до вересня 2003 р. – заступник голови Яворівської районної адміністрації) уклав перелік пам'яток, В.Слободян подав мистецтвознавчі довідки про культові споруди, І.Чорновол написав вступ і провадив історіографічні пошуки. Всі автори брали участь у польових дослідженнях. Здебільшого ми не ідентифікували номери культових споруд: як правило, вони позбавлені таблички з номером. Не вдалося прив'язати до номерів будинків також пам'ятки в селищі міського типу Шкло. Опитані мешканці цього містечка лише знизували плечима, а місцевий священик відмовився дати інформацію. Крім того, автори побували не у всіх населених пунктах. Тож версія каталогу не остаточна.

КАТАЛОГ

Місто Яворів

1. Урочище Лиса Гора в зах. частині міста – поселення тшинецької культури.
2. Будинок австрійського староства, повітового суду й податкової інспекції, кінець XIX ст., *Львівська вул., 37*. Типовий зразок австрійської адміністративної архітектури на два поверхи. Збудований коштом гр. Людвіка Дембіцького на місці старої броварні. Нині тут знаходиться військова частина. Стан – добрий.
3. Будинок гімназії “Рідної школи”, *Львівська вул., 18*. Збори міщан Яворова ухвалили заснувати гімназію на зборах 30.06.1908 з ініціативи Івана Загаєвича. Відкрилася 15.09.1908. Будинок збудований у 1912-1916 коштом позики “Дністра” (50 тис.), субвенції Крайового шкільного союзу (5 тис.) та приватних пожертв (1400 корон). Архітектор – Мельничук з Ярослава. Первісна назва – Науковий заклад гімназіяльний у Яворові. 1918-1920 тут розташувався військовий шпиталь. З 1928 – Приватна едукційна гімназія Українського педагогічного товариства “Рідна школа” ім. О.Маковея у Яворові. В радянську добу заклад перетворено в середню школу №1. Статус гімназії

повернуто 2000 р. Сучасна назва – гімназія ім. О.Маковея м. Яворова. У цьому ж будинку діяли торгівельна школа УПТ “Рідна школа” (1935-1938), Кооперативна школа (1938-1939), музей “Яворівщина” (1927-1939), Вищий музичний інститут ім. М.Лисенка у Яворові. Зараз у гімназії чинні етнографічний музей “Яворівщина”, історії Яворова, кімната-музей О.Маковея, музей гімназії “Рідна школа”. Стан – зразковий. Перед будинком – пам’ятник О.Маковеєві авторства Дмитра Крвавича (1958)*, на будинку – меморіальна таблиця О.Маковеєві, ск. Ю.Савко. Стан – добрий. *Яворівський Євген. Яворівська гімназія з нагоди 20-ліття її заснування. – Львів, 1928; Велигорський Іван. Історія гімназії “Рідної школи” в Яворові; Будзіцька-Горницька Софія. Вищий музичний інститут ім. М.Лисенка у Яворові; Придаткевич Марія. Музей “Яворівщина” // Наукове товариство ім. Т.Шевченка. – Т.ХХХСІ. Яворівщина і Краковецщина. Регіональний історико-мемуарний збірник. За ред. В.Лева і В.Балагури. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1984; Яворівщина, 25-27 червня 1998. Спеціальний випуск. Яворівській гімназії “Рідна школа” – 90.*

4. Будинок житловий кінця ХІХ – поч. ХХ ст., *Львівська вул., 8*. До будинку припасований дерев’яний ганок з багатим різьбленням, який має безумовну мистецьку вартість. Стан – добрий.

5. Будинок житловий міжвоєнної забудови, *Завадівська вул., 5*. У 1944-1950-х – адміністративний будинок Яворівського НКВС. Підземелля з іменами жертв червоного терору.

6. Будинок житловий, *Шевченка вул., 27*. У будинку, що був власністю родини Мартиновичів, заснована 30.08.1903 яворівська філія “Просвіти” винаймала дві кімнати, а в 1908-1910 знаходилася гімназія “Рідної школи”. Стан – занедбаний.

7. Будинок “Народного Дому “Просвіта”, три поверхи, український модерн, *Ринок пл., 7*. Фундамент посвячено 22.05.1908, 1909 вже діяв. Стан – добрий. Меморіальна дошка воїнам УПА Михайлові Вархоляку і Гнатові Сасу, страченим енкаведистами 6.01.1945.

8. Будинок житловий, *Святоюрська вул., 40*, меморіальна таблиця Юрію Липі (5.05.1900 – 20.08.1944) – лікареві, письменнику, публіцистові, громадському діячеві, видатному політологу, який проживав тут в 1943-1944рр.

9. Будинок житловий, меморіальна таблиця сотникові УПА Ярославу Гамелі “Брилеві” (1917-1947, загинув на Ярославщині), який тут народився, 1998. *Львівська вул., 96*.

10. Будинок колишньої плебанії, меморіальна таблиця Йосипові Лозинському, який тут мешкав. *Святоюрська вул., 27*. Ск. Ю.Савко, поч.1990-х. Тепер – житловий будинок. Й.Лозинський (26.12.1807-11.08.1889) – греко-католицький священник, галицько-український будитель, парох Яворова 1848-1889, декан яворівський з 1850 р., крилошанин Перемишльської капітули. 1848 р. заступник голови Руської Ради Перемишля, учасник Собору руських учених, де був обраний заступником голови філологічної секції. Автор статей на етнографічну, історичну, політичну, філологічну тематику, популярних публікацій у календарях Общества ім. М.Качковського, очолював яворівську філію цього товариства. Автор проекту латинської абетки української мови (1834). Основна праця – “Нариси церковні”. Посол на Сейм 1861-1866, довголітній член Яворівської повітової ради. *Лозинський Й. Автобіографія // Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни. Упорядник В.Пилипович. – Перемишль – Львів, 2002. – С. 182-199.*

11. Будинок польського товариства “Сокіл”, *Франка вул., 10*, нині районний Народний дім. Наприкінці ХІХ ст. тут знаходилося міське казино і єдиний в місті ресторан. Стан – добрий.

12. Будинок СШ №3 ім. Т.Шевченка – найдавніша українська початкова школа міста, Святоюрська вул., 28.

13. Вал, залишки, Валова вул.

14. Замок короля Яна III Собеського (1674-1696), залишки, Т.Шевченка вул. Тепер – виробничі майстерні квартирно-експлуатаційної частини Яворівського р-ну. Я.Собеський успадкував посаду яворівського старости внаслідок смерті свого батька Якова 1647 р. Легендарний польський король неодноразово бував тут і приймав високих гостей. Ось що писав біограф Яна III Собеського: “Без сумніву, найбільше король любив свої спадкові маєтки в Червоній Русі – Жовкву й Яворів – в них почував себе найкраще і там найохочіше перебував. Там також полагоджувалося чимало справ державної ваги. В поєднанні з відомим фактом, що щотретій сейм за часів панування Собеського відбувався в Гродному, це, фактично, ставить столичність Варшави в той час під знак запитання. (...) Якщо так можна сказати, наступною “столицею” короля Яна був, схоже, найбільше улюблений ним Яворів, який лежав на відстані 48 кілометрів на північ від Львова. Великий королівський замок, що знаходився там, збудований з дерева, але зате був пристосований до оборони від татар, які неодноразово проникали в ці краї.

Дерев’яний замок стояв серед гарного парку з чудово обладнаними купальнями. Ще раз віддамо голос анонімному французькому подорожньому, що описував інший фрагмент королівського маєтку так: “там є дуже гарний грот, чимало фонтанів, ставків, прекрасні сади, алеї дивної довжини, фруктові розплідники, шпалери ... З парком межує став неймовірної площі, який має три французькі милі в периметрі, багатий до того ж на рибу. Став приносить королеві 12000 ліврів щорічного прибутку ... Його орендують євреї і роблять улов щотри роки. Під час мого побуту в ньому ловилася й витягалася риба неймовірної величини”.

1678 р. в Яворові охрещено королевича Олександра, тут також відбувалися засідання сенату, прийняття послів, урочистості й банкету. Один із таких банкетів, виданих королем в парковій альтанці для польських достойників і присутніх іноземних гостей 6 липня 1684 р., увічнив незнаний італійський маляр в широко відомій тепер картині. Того ж року, коли Собеський повернувся з віденського походу, тут мали місце гарні урочистості”. Під час банкету з цієї okazji місцеві селяни склали дари королеві: шість сивих волів, плуг, борону, соху – символи статку, бо, як сказав вїйт, “за статком іде достаток”. Король звелів пригостити громаду. Згодом розпочалися танці. Першою рушила пара королеви Марії з вїйтом, другою – король з старостихою забави, дружиною коваля з Наконечного. Легенда стверджує, що під час танцю король і ковалиха приспівували:

A skądżeś ty?
Z Jaworowa!
A czyjaś ty?
Kowalowa z końca [З Наконечного]
Chodźże mi do tańca.
Bóg daj zdrowa
Kowalowa.
Kowalowa,
Bóg daj zdrowa.

1692 Ян III видав для мешканців Яворова привілей, який звільняв їх від багатьох повинностей і від обов’язку виставляння жовніра від лану взамін за зобов’язання пильнування ставу. Під час Північної війни у замку близько півроку проживав король

Август II. 13.11.1703 тут відбулося скандальне засідання Сенату, коли сенатори відмовилися підтримати пропозицію союзу з Москвою. 1711 в замку два тижні проживав цар Петро I. Згодом замок і парк занепали. Наприкінці XIX ст. від замкового комплексу залишилися дві споруди. Образ мисливського будиночка авторства Шлегеля висів у приміщенні Львівської міської ради. В ньому мешкав гр. Людвік Дембіцький. Тепер це столярня, в народі відома під назвою "панський будинок". В іншій споруді знаходилася тюрма. (*Wójcik Zbigniew. Jan Sobieski. 1629-1696. – Warszawa, 1983. – С.397-398; E. Webersfeld, – S.34-35*). Зараз тут склади, які далі називають "тюрмою". Граф Людвік Дембіцький гербу "Гриф" (1843-1908) – літератор і журналіст, працював у газеті "Czas" з 1858р. (знаменитому щоденнику краківських консерваторів), редактор у 1871-1890 рр. Автор численних історично-публіцистичних праць, нарисів про діячів XIX ст. Дотримувався клерикально-консервативних орієнтирів мислення, постійно мешкав у Кракові (*Nowak Ludwik. Dębicki Ludwik Zygmunt // Polski słownik biograficzny. – T.5. Kraków, 1939-1946. – S.138-139*).

15. Костьол св. апп. Петра і Павла, *Львівська вул.* Латинська парохія заснована 1454 р. дідичем міста, князем опавським і ратиборським Вацлавом. Привілеї парафії затвердив польський король Владислав IV у 1646 р. Перший дерев'яний костьол Успення Пр. Богородиці і св. Варвари XV ст. замінив новий дерев'яний, зведений коштом короля Яна III Собеського. Ця будівля розібрана після 1784 р., а парафія перенесена до колишнього домініканського костьолу св. апп. Петра і Павла. Первісно домініканців у Яворові осадив у 1609 р. Пилип Риковський, який віддав їм дерев'яний костьол св. Миколи на Малому Передмісті, збудований незадовго перед тим місцевим майстром Петром Кулановським. У 1616 р. Петро і Лукія Мілевські подарували домініканцям двір і город у місті. На ньому і було зведено перший дерев'яний костьол св. апп. Петра і Павла у 1621 р. Існуючий мурований збудований 1645 р. за кошти, залишені в заповіті Петра Риковського. 1945-1989 – зачинений, 1994 р. відновлений. Мурований з цегли. Складається з прямокутної нави і вужчого гранчастого вітара. До чільного фасаду, завершеного трикутним фронтоном з обелісками по боках, прибудована на початку XIX ст. триярусна, квадратова в плані вежа. Тоді ж добудована до північної стіни нави двоярусна, прямокутна в плані захристія. Вкритий костьол двосхилими дахами. Гребінь нави вінчає барокова сигнатука. Збереглася частина внутрішнього вистрою. Під вітарею є дві крипти, в одній із яких похований фундатор костьолу П.Риковський. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. – Kraków, 1995. – T. 3. – S. 75-86*. Стан – добрий.

16. Монастир СС. Василянок, 1621, нині Центральна районна лікарня, *Лозинського вул., 4*. Заснований міщанкою Марією Маргаритою Грицьківною Загайкевич. Дерев'яна церква, збудована 1702, згоріла 1846 р. Цегляний монастирський комплекс (два двоповерхові та один одноповерховий будинки келій) постав 1828 р. на пожертви греко-католицького духовенства і за сприянням архиєпископа Перемишльської капітули Григорія Стрельбицького. У той час тут була лише одна черниця Атанасія Круковецька, після її смерті монастир стояв пустою до 1841 р., поки тут не поселилася Євгенія Качковська. 1855 р. вже було 5 монашок. Церкву Покрови Пресв. Богородиці збудовано 1863 р. стараннями ігумені Онесими Чарник: однонавова з гранчастою апсидою, увінчана ліхтарем з маківкою. 1854 р. Є.Качковська заклала 3-класну школу, до якої одразу записалося 60 учениць. Водночас закладено інтернат для 14 дівчат. 1937 р. тут було 24 черниці, тепер – 1. [*Михайло Коссак*]. *Шематизм провінції св. Спасителя чина св. Василя Великого в Галичині, уложений в монастирі св. Онуфрійським во Львові дня*

24 і 25 липня 1866 і короткий погляд на монастирі і монашество руске, від заведеня на Руси віри христові аж по нинішнє время. – Львів, 1867. – С.31-32; Шематизм гр.-кат духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяницької на рік божий 1937. Перемисьль, 1937. – С.136. Стан – занедбаний*.

17. Музей історично-етнографічний “Яворівщина”, 2002, *Львівська вул., 31*. Знаходиться в реставрованому одноповерховому мурованому будиночку поч. ХХ ст., колишнє приміщення РАГС-у.

18. Музей-садиба Осипа Маковея, *Н.Кобринської вул., 9*. Будинок його батьків, народився і проживав тут 1867-1879. Характерний тип української рільничої хати на дубових підвалинах трикамерного типу. Стан – добрий. О.Маковей (23.07.1867, Яворів – 21.08.1925, м. Заліщики на Тернопіллі) – український літератор, педагог і перекладач. Народився в родині міщанина-кушніра. Найпопулярніший твір – історична повість “Ярошенко”. Навчався у Дрогобицькій гімназії, на філософському факультеті Львівського університету (1887-1890, 1891-1893, з перервою у зв’язку з військовою службою, отримав офіцерське звання). Докторат склав 1901р у Чернівцях. З 1891р. працював у львівських газетах “Діло”, “Народна часопись”, “Зоря”, з 1895р. – редактор “Буковини”. 1899-1914 викладав в учительській семінарії в Чернівцях. Під час Першої світової війни був військовим перекладачем, начальником поштової цензури в Чернівцях, згодом працював у радіогрупі. Після війни – директор учительської семінарії в Заліщиках. Магістрат Яворова присвоїв його ім’я одній з вулиць міста ще в 1930-і рр.

19. Пам’ятник о. Михайлу Вербицькому, *І.Франка вул., ск. П.Штаєр, 1997*. М.Вербицький (04.03.1815, с. Яворник Руський – 07.12.1870, с. Млини) – греко-католицький священник і композитор, автор музики гімну “Ще не вмерла Україна”. Навчався у Львівській духовній семінарії (1833-1836, 1838-1850). 1850-1852 – парох с. Завадів, 1852-1853 – с. Залужжя (обидва Яворівського пов.), 1853-1855 – с. Стрілки Старосамбірського пов., з 1855 – парох Млинів (теж Яворівського пов., тепер – по польський бік кордону), де й похований.

20. Пам’ятник 10-літтю незалежності України, *О.Маковея вул, 7, 2001*.

21. Пам’ятник Тарасові Шевченку, *Ринок пл., ск. П.Штаєр, П.Чепель, 1996*.

22. Пам’ятник митрополитові Андрееві Шептицькому, *Шетицького вул., ск. Я.Процько, В.Федорченко, Т.Штокало, 1996*.

23. Пам’ятник Іванові Хрестителю на р. Шкло, *Івана Хрестителя вул.* Скульптор Павло Придаткевич (?), на поч. ХХ ст. – управитель державної Промислової школи в Яворові. Місце традиційного посвячення води на свято Водохреща. Відновлений в 1990-х.

24. Пам’ятний знак у вигляді гранітної стели на місці поховань єврейських міщан Яворова, розстріляних німецькими фашистами в 1941-1944 рр., др. пол. 1980-х. Знаходиться в лісі на південно-східній околиці міста.

25. Пам’ятний хрест з бетонної крихти на честь скасування панщини в Галичині 1848 і проголошення суверенітету України 16 липня 1990, *перехрестя Івана Хрестителя вул. і Святоюрської вул.*

26. Пожежна вежа і школа кінця ХІХ ст., *Львівська вул., 6*. Нині – середня школа №2. Стан – добрий.

27. Ратуша кінця ХІХ ст., *Львівська вул., 15*. Колишній будинок старости, в ранньо-австрійську добу – житловий будинок офіцера штабу військової залоги. Грунтовно перебудований в 2-ій половині ХІХ ст. в неоготичному стилі, став двоповерховим адміністративним будинком міської управи у складі бургомистра, заступника, асесора, секретаря, касира, контролера, інспектора поліції, канцеляриста, архітектора, ветеринара,

кільканадцяти поліцаїв. Підрозділи міської ради знаходяться тут і тепер. Стан – задовільний*.

28. Цвинтар греко-католицький, комплексна пам'ятка XVIII-XX ст., *О.Маковея вул.*: 1) шедевр монументальної скульптури: модерновий пам'ятник УСС-УГА у вигляді давньоруського воїна у повному озброєнні з крилами ангела, 1938, скульптор Сергій Литвиненко (автор пам'ятника на могилі І.Франка); 2) пам'ятник у вигляді хреста на постаменті (пісковик) на могилі громадського діяча Івана Загаєвича (2.12.1861 – 10.06.1926); 3) пам'ятник на могилі Й.Лозинського, 1931*; 4) гранітні обеліски на могилі почесного громадянина, бургомистра (1873-1900), маршалка повітової ради (з 1905р.) Яворова Фердинанда Паара (1844-2.02.1911) та Аделі з Велькопольських Паар (2.12.1884-5.09.1918); 5) ангел з чудового білого мармуру віртуозної різьби на могилі Олексія Якубовича (29.05.1868-5.12.1882); 6) братська могила воїнів Радянської Армії 1941, 1944, пам. 1958*.

С.Литвиненко (05.10.1898, Полтавщина – 20.06.1964, Нью Йорк) – видатний скульптор. Воював на фронтах Першої світової війни, учасник національно-визвольних змагань. Закінчив Краківську академію мистецтв (1929). Студіював у Парижі, виставлявся в салоні Тюільрі, 1931р. повернувся до Львова. 1931, 1933, 1934, 1935 – виставки у Львові, 1936 – участь в українському павільйоні виставки в Чикаго. Керував керамічною фабрикою у Львові. Організатор, професор і декан Вищої мистецької студії у Львові (1943). Емігрував до Німеччини, викладав на Вищих образотворчих студіях у Берхтесгадені (1946-1948). З 1949 р. – в США. 1952-1957 – голова Об'єднання митців українців в Америці. *Шмагало Ростислав. Словник митців-педагогів України та з України у світі. 1850-1950. – Львів, 2002. – С.69.*

29. Цвинтар римо-католицький, комплексна пам'ятка XVIII-XX ст., пам'ятники у стилі класицизм, ампір, модерн, *Валова вул.* Збереглися також надмогильні пам'ятники з епітафіями івритом. Більшу історичну цінність мають: 1) каплиця Ляховичів з червоної цегли, неоготика, з двосхилим дахом, який вінчали три хрести (зберігся один), з невеликим захристієм; нещодавно відреставрована і перекрита бляхою; 2) братська могила повстанців 1863р.; 3) могила Мечислава Кароля Каменського, полковника повстання 1863р. (1830-1921) та його дружини Марії з Коберів (1851-1913), доньки повстанця 1831р.; 4) могила гр. Марселіни Дембіцької (1839-29.03.1919), високий постамент і хрест з червоного пісковика; підточений ерозією хрест нещодавно впав і розбився.

30. Цвинтар новий, пн-зах. околиця, по дорозі на Черниляву. Пам'ятний меморіал на місці перепоховання жертв сталінських репресій та вояків ОУН-УПА, поч. 1990-х.

31. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1670, *Львівська вул., 74.* Перша згадка – 1572. Фундаційну грамоту на будову церкви надав польський король Михайло Корибут Вишневецький. Стараннями о. Якова Загаєвича збудована тризрубна дерев'яна церква, завершена низькою шоломовою банею на восьмерику нави. У 1672 р. їй права підтверджені Яном III Собеським, а у 1764 р. – Августом II. В 1939 р. церква розширена добудовою до нави бокових рамен, унаслідок чого стала хрещатою (проект Євгена Нагірного). В церкві зберігся чотирирусний різьблений іконостас 1671 р., частково перемальований. Поруч із церквою розташована дерев'яна двоярусна дзвіниця. 1960-1989 зачинена.

На території церковного подвір'я знаходиться мальтійський хрест на могилі о. Ігнатія Подлуського (1791) та підземний хід XVII ст., що вів до замку, висотою до 2 м, муrowаний з каменю та цегли, з численними нішами з обох боків. Його довжина – до 20 м, далі замуrowаний. Стан збереження – добрий. *Кураш Р. ... Мудрість свій дім збудувала. – Яворів, 1997.*

Є. Нагірний (27.08.1885, с. Рудно під Львовом – 08.06.1951, Львів) – син В.Нагірного. Навчався у Львівській політехніці (1903-1912). Брав активну участь у боротьбі за український університет, за що був ув'язнений. 1915 вивезений російською окупаційною армією, працював на шахтах Донбасу. 1923-1925 – викладав у мистецькій школі Олександра Новаківського, 1942-1943 – управитель Державної мистецько-промислової школи з українською мовою навчання, 1943-1946 – директор Львівської художньої школи, 1946-1951 – на викладацькій роботі у Львівському політехнічному інституті та Інституті декоративного та ужиткового мистецтва. *Шмагало Р. Словник митців-педагогів України та з України у світі. 1850-1950. – Львів, 2002. – С.69.*

32. Церква Успення Пр.Богородиці, 1670, *Й.Лозинського вул.* Перша згадка – 1568. Збудована, згідно з написом на одвірку західних дверей: “**Созданъ высть храмъ сей а Іа рождества Хва: ІХО: индикта : И да въ лѣ Іа созданиі мира ЗРОИ : мца Іюна : дня ЄГ**”, у 1670 р. з дубових брусів. Тризрубна, одноверха. Нава перекрита невисоким верхом з двома залами (восьмерик на четверику), завершена шоломовою банею з ліхтарем і маківкою. У 1672 р. права церкви підтвердив польський король Ян III Собеський. В XIX ст. інтер'єр церкви розписаний. Зберігся триярусний іконостас з царськими воротами XVII ст., дияконськими XVIII ст., бокові престоли XVIII ст. У 1904 р. покрита бляхою. В бабинці на північній стіні знаходиться пам'ятна таблиця зі списком парохів, починаючи від 1573 р. Зачинена у 1959-1989 рр., деякий час використовувалася як музей атеїзму. Національний Університет “Львівська Політехніка” та інститут “Укрзахідпроектреставрація” готують документи і матеріали на включення церкви в Список світової спадщини ЮНЕСКО.

33. Церква св. Юрія, 1902, *Святоюрська вул.* Міська церква отримала ерекційну грамоту від польського короля Яна III Собеського у 1676 р. У 1744 р. вибудовано дерев'яну, хрещату в плані одноверху церкву. У 1749 р. додатковим привілеєм її наділив Ян Вандалін Мнішек. Ремонтувалася в 1822 р. У 1899 р., по розібранню старої церкви, наріжний камінь під нову святиню за проектом Василя Нагірного освятив перемишльський владика Константин Чехович. Будівництво завершено у 1902 р. Це мурована хрестокупольна п'ятиверха церква у неовізантійському стилі. Більша баня вінчає середхрестя, менші розташовані по кутах головного об'єму. Зберігся розкішний різьблений і золочений іконостас. Поряд – висока і велика стовпова дерев'яна дзвіниця з підсябиттям, збудована у 1764 р.

В.Нагірний (1847, с. Гірне, тепер Стрийського р-ну Львівської обл. – 1921) – архітектор, один із піонерів бізнесової організації українців Галичини. Навчався у Львівській та Цюриській політехніках. Організатор “Народної Торгівлі” (1883), її довголітній голова. Був ініціатором і входив до керівного грона товариства українських ремісників “Зоря” (1884), страхового товариства “Дністер” (1892), спортивного товариства “Сокил” (1894), “Ремісничої бурси” (1898), спілки жіночої праці “Труд” (1900), Комітету допомоги бідним ремісничим сім'ям (1915), Захисту військових сиріт (1915). Залишив спогади: *З моїх споминів. – Львів, 1935. Слободян В. Церкви Василя Нагірного // Вісник інституту “Укрзахідпроектреставрація”. – Ч.2. – Львів, 1994. – С.24-33; Шмагало Р. Словник митців-педагогів України та з України у світі. 1850-1950. – Львів, 2002. – С.69.*

34. Церква Покрови Пресвятої Богородиці (будується).

Місто Новояворівськ

35. Пам'ятник гетьманові Іванові Мазепі з написом “Нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм права”, *Шевченка вул.* Ск. Ю.Савко, 1997.

36. Пам'ятник Тарасові Шевченку навпроти палацу культури "Кристал", 1990-і, на західній околиці міста. Ск. Ю.Савко, поч.1990-х.

37. Рештки пам'ятника воїнам польської армії, як полягли в бою з частинами УГА під час польсько-української війни 1918-1919, *Шевченка вул.*

38. Церква св. апостолів Петра й Павла, 1996-1997, на західній околиці міста.

39. Церква Св. Юрія, 1715 (дер.), на західній околиці міста. Перенесена 1993-1996 рр. з с. Вільшаниця, ліквідованого під час розширення сірчаного кар'єру 1962 р. Ймовірно, до с. Вільшаниця церкву перенесено 1801 р. коштом яворівського камерального уряду з с. Вілька Роснівська, про що свідчив напис на надпоріжнику західних дверей:

**□Сїа Црковъ Покрѡвъ ПресѢ Бгородиц... ΔΔ□Боговоленіє^М Бга Щца Вседе^Ржитгела
Испомо^Ддашеніє^М Претоіаго и єдиороднаго Бна єого єдга и Гда Иса Хта
і Год^Нсвіє^М проєстаго и животворіищаго Дха ΔΔ Год^Ррїжин ро Бжіа ІСХСІ мца
О^Ктобрїи днїа І".**

Тризрубна одноверха, увінчана над навою шоломовою банею на дуже низькому, втопленому в дахах бокових зрубів, восьмеруку*.

40. Церква Різдва Пресвятої Богородиці, 1995, арх. Іван Коваленко (буд.).

сmt. Івано-Франкове (до 1945 р. – Янів)

41. Державний заповідник "Розточчя".

42. Костьол св. Трійці, *Яворівська вул.* Латинська парафія ерегована 8 серпня 1614 р. засновниками міста Яном і Єлизаветою Свошовськими. Первісна будівля костьолу була з дерева. У 1702 р. коштом пароха о. Владислава Перовського зведено мурований вівтар, а у 1741 р. парох о. Ян Вижицький розпочав мурувати наву. Закінчив будову о. Ян Смоковський. Маляр Матвій Міллер виконав ілюзійністичний розпис 1774 р. У цьому ж році освятив споруду львівський латинський єпископ Вацлав Сераковський. Мурована дзвіниця постала на поч. ХІХ ст. Зачинений у 1946-1990 рр. Однонавова мурована барокова споруда. Складається з прямокутної нави і витягнутого вужчого прямокутного вівтаря. До чільного фасаду добудований гранчастий присінок. Частково збережений стінопис і вистрій. Як Уважав О.Мацюк, початково костьол був оточений муром і пристосований до оборони, як і увесь Янів. У криптах похована мати короля Станіслава Августа, яка померла 27.11.1759. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. – Kraków, 2000. – Т.8. – S. 15-129; Мацюк Орест. Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні. – Львів, 1997. – С.59-60 (тут же реконструкція).* Стан – добрий*.

43. Могили часів Першої світової війни, 1915, східна околиця, зліва від траси Львів – Краковець. Тут точилися великі бої, долину р. Верещиці називали тоді "долиною смерті". Меморіальний комплекс являє собою п'ятиярусні сходи з каменю та залізобетону, що вели до пам'ятника, з якого збереглася лише масивна тумба. 2003р. з ініціативи селищної ради перед нею встановлено дерев'яний хрест.

44. Пам'ятник (бюст) І.Франку, 1981, *Львівська вул.*, справа від дороги на Краковець при в'їзді до міста. Ск. Є.Дзиндра*.

45. Цвинтар, *Яворівська вул.*:1) могили УСС і воїнів УПА; 2) братські могили радянських воїнів, 1941, 1944, пам'ятник 1950.

46. Церква св. Володимира, 1998, *Ринок пл.* Збудована за проектом архітектора Романа Сивенького.

47. Церква Вознесіння Господнього, 1831 р. Перша церква в місті постала після його заснування на поч. XVII ст. Ульріх фон Вердум у 1670 р. відзначив у місті дві дерев'яні церкви. Існуюча мурована збудована коштом австрійського уряду у 1831 р. за проектом львівського архітектора Йосифа Вандрушки. Терезіанська ампірова споруда з пристосуванням до вимог східного обряду. Складається з ширшої квадратної нави, вужчого півциркульного в плані вітваря та вужчого прямокутного бабинця з рівношироким присінком. Наву і вітвар укривають великі бані. Над присінком здійснюється вежа-дзвіниця. У 1903 р. новий іконостас намалював маляр краківської школи Йосиф Зенткевич за зразком перемишльського іконостасу. Посвячена 18 жовтня 1903 р. митрополитом Андрієм Шептицьким. Реставрована у 1936 р. за проектом Є. Нагірного. 1958 р. виконано стінопис.

48. Національний природний парк “Яворівський”.

49. **с. Верещиця.** Церква Різдва Пр. Богородиці, 1995. Перша згадка 1564-1565 рр. У 1662 р. Анна Могилянка Потоцька, воєводина краківська, надала церкві привілей. Дерев'яна церква збудована 1795 р., зруйнована після створення військового полігону і виселення мешканців. У 1995 р. збудована нова мурована тридільна споруда. Ширша нава вкрита чотирибічною банею, увінчаною восьмибічним ліхтарем з маківкою. Невеличкий бабинець укритий двосхилим причілковим дахом, а вітвар – трисхилим.

50. **с. Верещиця.** Німецький військовий цвинтар, 1940-і.

51. **с. Вишенька Велика (не існує, тепер територія Яворівського полігону).** Руїни церкви св. арх. Михайла, 1927. Перша згадка – 1564-1565 рр. У 1927 р. закінчено спорудження нової мурованої церкви, зведеної на місці попередньої дерев'яної з XVI ст. Посвячена митрополитом Андреем Шептицьким. Фото цієї споруди, яка служила мішенню для гармат Радянської Армії, протягом 1990-х неодноразово публікувалося в пресі як символ варварства комуністичного атеїзму в СРСР.

52. **с. Лелехівка.** Церква Успення Пресвятої Богородиці, 1739 р. Перша згадка про церкву походить з 1564-1565 рр. Датується за написом на північно-західному виступі, вище коло головного входу. Первісно тризрубна одноверха (квадратова нава і бабинець та гранчастий вітвар). У 1938 р. розширена добудовою гранчастих бічних ремен і двох прямокутних симетрично розташованих прямокутних ризниць за проектом архітектора Євгена Нагірного 1933 р. Дерев'яна, хрещата, одноверха. Нава завершена невисоким верхом на восьмерику, вітвар і бічні рамена вкриті п'ятисхилими дахами, бабинець – двосхилим причілковим. Іконостас XVII ст. п'ятиярусний, різьблений і золочений. Збереглися ікони XVII-XVIII ст.*

53. **с. Лелехівка.** Національний природний парк “Яворівський”. Стежка Івана Франка.

54. Зупинка “Лісна”. Місце поховання польських воєнків, вересень 1939, пам'ятник 1990-х .

сmt. Краковець

55. Острів серед ставка на сх. околиці, праворуч дороги на Яворів – поселення раннього залізного віку.

56. Будинок повітового суду по вул. Шевченка, 36. Типовий адміністративний будинок австрійської доби. Нині пустує. Стан – добрий.

57. Костьол св. Якова, Р. Шухевича пл. Перша згадка про римо-католицьку парохію походить з 1427 р. До початку XVIII ст. в місті існувало почергово декілька дерев'яних костьолів. Наступний дерев'яний збудовано коштом дідача міста волинського воєводи

Юзефа Цетнера і діди́ча Гнійни́ць (Глини́ць) Душинського та відновлено після пожежі старостою житомирським Францішком Цетнером бл.1724 р., освячений 1744 р. Існуючий мурований зведено на новому місці у 1785-1787 рр. коштом Ігнатія Цетнера. Напис зверху: "Deo et populo MDCCLXXXVII". Інтер'єр костьолу згорів у 1939 р. Мурована споруда в стилі класицизм. Складається з прямокутної нави та вужчого гранчастого вівтаря. Чільний п'ятиосьовий фасад членований тосканськими пілястрами і завершений антаблементом з фесто́нами та аттиком. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. – Kraków, 1995. – Т.3. – S.95-102.* Фундатор – один із найвпливовіших магнатів свого часу Ігнатій Цетнер (1728 – близько 1800), власник Краковця і Перемишля, посол на Сейм Речі Посполитої 1756, 1758, 1761, воєвода белзький, коронний обозний і кавалер ордену Білого Орла з 1762, цісарсько-королівський таємний радник (1775), граф (1782), маршалок Галичини (з 1783), водночас – староста рожнівський (Київщина). *Konopczyński Władysław. Cetner Ignacy h. Przerowa // Polski słownik biograficzny. – Т.III. – Kraków, 1937. – S.238-239.* Імовірний архітектор – італієць Мерліні, придворний архітектор короля Станіслава Понятовського. *Orłowicz Mieczysław. Pustrowany przewódnik po Przemyślu i okolicy. – Lwów, 1917. – S.126-127.* Чудовий портал з іонійськими колонами не зберігся. У радянські часи тут знаходився філіал львівського заводу телеграфної апаратури. Нині повернутий місцевій римокатолицькій громаді. Стан – аварійний.

58. Пам'ятник на місці садиби батьків генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича, 1996, ск. П.Штаер, *Р.Шухевича пл.*

59. Братська могила воїнів Червоної Армії, 1941, 1944, пам. 1968; могила героя Радянського Союзу гвардії лейтенанта Геннадія Карюкіна (1924-1944), *Р.Шухевича пл.* Г.Карюкін народився в м. Ульяновськ. 1942 р. закінчив місцеве танкове училище. Командував ротою 45-ї гвардійської танкової бригади 11 танкового корпусу 1 танкової армії 1 Українського фронту. Звання Героя отримав 26.04.1944 за бої 26-28.03.1944, коли його рота форсувала Дністер в с. Устечко (нині Заліщицького р-ну Тернопільської обл.) і Прут в с. Глиниця (Кіцманського р-ну Чернівецької обл.), знищила 2 ворожі танки, 60 гармат, чимало іншої техніки і солдатів Вермахту, що посприяло взяттю Чернівців Червоною Армією. Загинув у бою 27.07.1944. *Карюкин Геннадий Викторович // Герои Советского Союза. – Т.1. – Москва, 1987. – С.740-741*.*

60. Пам'ятник УСС по *Церковній вул.*

61. Синагога, поч. ХІХ ст., *Церковна вул.* (мур.). Реставрована у 1933-1936-х рр. У повоєнні роки використовувалася як пекарня, тепер покинута. Традиційна споруда в стилі бідермаєру (казенного класицизму), складається з одноярусного молитовного залу та двоярусних жіночих галерей. Вкрита чотирихилим дахом. Вистрій утрачений. *Синагоги України // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1998. – Ч. 9. – С.86-88.* Стан – аварійний.

62. Цвинтар. Збережені пам'ятники з пісковика й мармуру ХІХ-ХХ ст. Більшу історичну та мистецьку вартість мають: 1) каплиця графів Лубенських – власників Краковця наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст.; 2) обеліск із хрестом, пісковик, епітафія "Pomnik ten Bżami gorzkiemi złany Stawia Cię Mąż ze swemi sierotami. Gdy od Męża i od Dzieci Bóg powołał Cię do siebie Tyż cierpiała na tym świecie Opiekunką bądź im w nbie. Tu spoczywa Tereza z domu Kostrzewskich Tarnawska przeżywszy lat 35 zmarła dnia 30 wtześnia 1860; 3) пам'ятник у вигляді колони на могилі Магдалени з Скупневичів Вальчакової (22.03.1858 – 9.10.1884); 4) могили закатованих енкаведистами воїнів УПА Михайла Качали (1920-1947, епітафія "Спи спокійно, друже, твій подвиг Україна

не забуде”) та Івана Скірки (1921-1949, епітафія “Вічна тобі пам’ять. Як ви умирали, вам дзвони не грали. Ніхто не заплакав над вами”).

63. Церква св. Миколи, 1813, *Церковна вул.* Попередня дерев’яна церква 1706 р. згоріла під час пожежі 1801 р. На її місці коштом дідички Анни з Цетнерів Льотаринзької у 1813 р. збудовано з дерев’яного костюлу 1706 р. нову дерев’яну церкву, про що свідчить напис на одвірку південних дверей у наву: “**Сей храмъ Бжій соорѣжиса за фѣндато... стараніємъ велмо же про Николаа Дем //внѣка и провѣзоров Григоріа .... Янна Длторин... AD 1813**” У другій половині XIX ст. добудовано мурований бабинець та потиньковано стіни. Тридільна безверха будівля. Складається з ширшої прямокутної дерев’яної нави посередині, до якої зі сходу прилягає вужчий прямокутний дерев’яний вівтар з рівноширокою захристією при східній стіні, а з заходу – вужчий мурований бабинець. Нава вкрита двосхилим причілковим дахом з переломами площин. Гребінь його посередині вінчає невеликий світловий восьмирік, накритий шоломовою банею з маківкою з кованим хрестом. Вівтар і бабинець накриті двосхилими причілковими дахами з острішками, а ризниця – односхилим. До Другої світової війни над бабинцем здіймалася двоярусна дерев’яна вежа. На захід від церкви розташована мурована стінна брама-дзвіниця 1878 р.

64. с. **Брожки.** Церква будується.

65. с. **Глиниці.** Церква Зачаття св. Івана Хрестителя, 1689. Перша згадка – 1510. Збудована 1689 р., як свідчить збережений напис на одвірку південних дверей у наву: “**Создася храмъ се рокѣо: АХПІ Одне: ЮІ Апі**”. 1821 р. пошкоджена пожежею і перебудована та знову посвячена. Наступний значний ремонт проведено в кінці 1920-х рр. Складається з ширшої прямокутної нави, до якої зі сходу прилягає гранчастий вівтар з двома захристіями по боках, а з заходу – вужчий прямокутний бабинець. Вищий четверик нави вінчає високий світловий восьмирік з завершеною ажурним ліхтарем шоломовою банею. Бабинець та ширші бокові частини нави покриті двосхилими причілковими дахами з острішками, а вівтар – п’ятисхилим, увінчаним на кінці гребеня ліхтарем з маківкою. На південний захід від церкви розташована дерев’яна стовпова двоярусна дзвіниця типу четверик на четверику, вкрита наметовим дахом, збудована у 1920-х рр.

66. с. **Воля Глиницька.** Церква св. Івана Хрестителя, 1928. Збудована коштом громади на місці давнішої дерев’яної церкви з 1730 р. Зрубна, хрещата в плані будівля з укороченими боковими раменами, прямокутним бабинцем та гранчастим в плані вівтарем зі сходу. Середхрестя вінчає велика шоломова баня, поставлена на світловий восьмирік, завершена ажурним ліхтарем з маківкою. Вівтар укритий п’ятисхилим дахом, а причілкові двосхили дахи бокових рамен і бабинця завершені трикутними фронтонами з круглими віконними прорізами. Поряд розташована примітивна стовпова двоярусна, квадратована в плані дзвіниця, вкрита бляшаним пірамідальним дахом.

67. с. **Гуки.** Криївка часів УПА.

68. с. **Передвір’я.** Церква Зачаття св. Івана Хрестителя, 1808. Збудована, як свідчив напис на одвірку, на місці попередньої дерев’яної будівлі XVII ст. При ремонті церкви у 1938 р. були добудовані бокові рамена, які перетворили тризрубну будівлю на хрещату. У 1991 р. (дата виписана на західному причілку бабинця) проведено ґрунтовну перебудову – замінено дерев’яний бабинець мурованим, потиньковано вівтар і бокові рамена та ризницю. Складається з первісної дерев’яної квадратової в плані нави, до якої зі сходу прилягає сучасний їй, дещо вужчий вівтар із прямокутною ризницею з півдня, з заходу – новий мурований, дещо ширший за наву бабинець, а з півночі й півдня –

дерев'яні, прямокутні в плані, бокові рамена. Високий четверик наві завершений високим світловим восьмериком, вкритим шоломовою банею з маківкою. На захід від церкви, на осі, але за огороженою церковною територією, розташована двоярусна, дерев'яна, стовпова, квадратова в плані дзвіниця типу четверик на четверику, вкрита наметовим дахом.

69. с. Морянци. Церква Успення Пр. Богородиці, 1766. Парафія новозаснована І. Цетнером у 1766 р. і тодіж була зведена існуюча п'ятизрубна одноверха церква. Складається з квадратної наві, до якої зі сходу прилягає рівноширокий їй гранчастий вівтар з двома захристіями по боках, з заходу – прямокутний бабинець, а з півночі і півдня – укорочені прямокутні бокові рамена. Наву вінчає велика шоломова баня на низькому світловому восьмирику, завершена ажурним ліхтарем. Такі ж ліхтарі встановлені на двосхилих дахах бокових рамен. Іконостас походить з середини XVIII ст., чотириярусний, різьблений і золочений. На захід від церкви розташована двоярусна дзвіниця стовпкової конструкції, збудована 1996 р. Зачинена 1961-1989*.

сmt. Немирів

70. Урочище Воротня, пн. сх., давньоруське городище XII-XIII ст.

71. Колона св. Марка, XVIII ст., *Лисенка вул., 1.* Типовий бароковий пам'ятник у вигляді увінчаної скульптурою колони, на колоні декоративний орнамент – віртуозна техніка обробки каменю (пісковик). Стан – добрий, проте може завалитися: місцеві мешканці добувають з-під нього пісок*.

72. Костьол св. Трійці, 1640, дзвіниця, *Яворівська вул.* Перший дерев'яний костьол збудовано біля 1530 р. Існуючий мурований пізньоренесансовий костьол зведено коштом Івана Стадницького у 1640 р. і освячено у 1680 р. Напис на дверях парадного входу: "Piotr Jawgowicz 1832", на порозі – надмогильна плита з майже повністю затертим написом. Інтер'єр: декоративний розпис. Місцева римо-католицька громада реставрувала костьол 1993 р.

73. Обеліск пам'яті (пісковик) перемоги військ коронного гетьмана Яна III Собеського над турецько-татарськими військами, *Ринок пл.* Стан – добрий. Чавунна таблиця з написом "JAN SOBIESKI, podówczas marszałek i wielki hetman w. kor., ścigając Tatarów, grasujących po ziemiach polskich w r. 1672, rozbił dn. 10 października na polach niemirowskich wielki czambuł tatarski i wyzwolił z jasyru 12000 szlachty i włościan, dzieci i kobiet. Czcząc pamięć pogromcy isłamu, w dwuchsetną rocznicę odsieczy Wiednia miasto Niemirów tablicę tę umieściło 12 września 1883", знята і зберігається в місцевих мешканців.

74. Велика синагога, *І.Франка вул.* Перша згадка про євреїв у місті – 1589 р. Мурована синагога відома з 1640 р. Існуюча збудована у 1769 р. Після Другої світової війни стояла в руїні. У 1960-х рр. адаптована на шкільний спортзал і класи. Первісно – барокова споруда провінційного трактування. Мурована з пісковика й цегли. Складалася з великого одноярусного молитовного залу та триярусних приміщень для жінок і синагогальних потреб. Вкрита чотирисхилим дахом. Внутрішній вистрій та архітектурний декор утрачені. *Синагоги України // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1998. – Ч. 9. – С.105.* Стан – занедбаний.

75. Бет Мідраш (мала синагога), *І.Франка вул.* Давніша частина зведена у 1811 р., новіша добудована на зламі XIX/XX ст. Споруда в стилі провінційного класицизму. Після Другої світової війни адаптована для протипожежної служби. Мурована з каменю

пісковнику й цегли. Складалася з великого одноярусного молитовного залу та двоярусних приміщень для жінок і синагогальних потреб. Вкрита двосхилим причілковим дахом. Внутрішній вистрій та архітектурний декор утрачені. *Синагоги України // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація*. – Львів, 1998. – Ч.9. – С.105-106. Стан – занедбаний.

76. Синагога, злам ХІХ/ХХ ст., *І.Франка вул.* Після Другої світової війни стояла в руїні. У 1960-х рр. адаптована для протипожежної служби. Складалася з одноярусного молитовного залу та двоярусних приміщень для жінок і синагогальних потреб. Покрита двосхилим причілковим дахом. Внутрішній вистрій та архітектурний декор утрачені. *Синагоги України // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація*. – Львів, 1998. – Ч.9. – С.105-107. Стан – занедбаний.

77. Хрест (дер.) на місці шибениці, на якій енкаведисти страчували українських повстанців, *Ринок пл.*

78. Цвинтар єврейський – комплексна пам'ятка унікальної історичної цінності. Стан – добрий.

79. Цвинтар міський. Пам'ятники ХVІІІ-ХХ ст. з вапняку, пісковнику, граніту. Особливу історичну цінність мають: 1) гранітний обеліск на могилі графа Олександра Крузенштерна; 2) могили УСС: сучасний пам'ятник у вигляді трьох хрестів; 3) братська могила прикордонників, 1941, пам'ятник 1957*.

80. Церква Зіслання св. Духа, 1852. Попередня дерев'яна парафіяльна церква була збудована коштом Вікторіяна Стадницького, полковника белзького, у 1699 (за іншими джерелами – 1669) р. на тодішньому Великому передмісті. У 1848-1852 рр. на її місці коштом графа Мочинського збудована нова церква і дзвіниця. Це мурована однонавова споруда, увінчана на двосхилому даху великим ліхтарем з маківкою. В кінці ХІХ ст. проведена внутрішня реставрація церкви. У 1930-х рр. поліхромію виконав художник Дем'ян Горняткевич. Частково знищена під час Другої світової війни, відбудована мешканцями. 1945-1989 – зачинена*.

81. Церква православна (будується). *Ринок пл.*

82. Курорт “Немирів”, парк курорту – пам'ятка садово-паркового мистецтва, на території парку чотирьохсотлітній дуб – ботанічна пам'ятка природи. Джерела мінеральної води – гідрологічні пам'ятки природи. Санаторій заснований 1814, занедбаний після 1830р. Впорядкований і розбудований на поч. ХХ ст. гр. Каролем Крузенштерном. *Lewicki Stanisław A., Orłowicz Mieczysław, Praschil Tadeusz. Przewódnik po zdrojowiskach i miescowościach klimatycznych Galicji*. – Lwów, 1912. – S.125-128.

83. **с. Салаші.** Церква будується.

84. **с. Салаші, хутір Васюки.** Пн.-сх. околиця, на висоті з крутими схилами – давньоруське городище.

85. **с. Руда Вороблячинська** – каплиця (буд.). Фігура Матері Божої і хрест ХІХ ст.

сmt. Шкло

86. 3 км від селища, 0,5 км на північ від шосейної дороги на Яворів, урочище “Заямини”, схил берега заболоченої долини – поселення висоцької культури (VІІІ-V ст. до н.е.)*.

87. 1,5 км на пд. зах., ур. Лазні (Болото) – поселення давньоруське.

88. Будинок родини Гординських. Ярослав Гординський (22.07.1882, Шкло – 05.07.1939, Львів) – історик літератури, філолог, перекладач з німецької, письменник. 1900-1904 навчався на філософських ф-тах Віденського та Львівського університетів.

Викладав українську та класичні мови у гімназіях Львова (1904-1905, 1912-1938) і Коломиї (1905-1912), читав лекції в Українському таємному університеті у Львові (1922-1923) та Вищих учительських курсах у Львові (1929-1930). Член філологічної секції НТШ. Рукописна спадщина зберігається в Центральному державному історичному архіві у Львові. Святослав Гординський (30.12.1906, Коломия – 08.05.1993, м. Баунд-Брук, США) – син Я.Гординського, поет, перекладач, художник, мистецтвознавець. Навчався у львівському університеті, здобував художню освіту в Берліні та Парижі. 1931 – співзасновник Асоціації незалежних українських митців. 1939-1941 – Краків, з 1944 – у Мюнхені, з 1947 р. – у США. Співзасновник Об'єднання митців українців Америки. Розмалював бл. 30 церков у США. *Шмагало Р. Словник митців-педагогів України та з України у світі. 1850-1950. – Львів, 2002. – С.32.*

89. Військовий санаторій “Шкло”, джерела мінеральної води – гідрологічні пам'ятки природи. З лікувальною метою експлуатуються з XVI ст. За дорученням короля Степана Баторія королівський лікар Войцех Очко дослідив лікувальні властивості джерел і описав результати досліджень у звіті королеві. Згодом з'явилося видання: *Erazm Sykst. O cieplicach w Szkle ksiąg troje.* У той час були відомі як “Яворівські води”. Тут бував король Владислав IV Ваза. Військовий санаторій створений австрійським урядом, на поч. XX ст. тут щороку лікувалося бл. сотні офіцерів. *Lewicki Stanisław A., Orłowicz Mieczysław, Praszil Tadeusz. Przewódnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji. – Lwów, 1912. – S.195-197.* Розбудований міністерством оборони СРСР (розпочав діяти 15.09.1947). Розташований на території лісопарку площею 125 га, має 5 спальних корпусів на 450 місць.

90. Парафіяльна школа XVIII ст.*

91. Церква св. Параскеви, 1732. Вперше згадується у 1578 р. Існуюча дерев'яна тризрубна церква збудована коштом Івана Сапіла, як свідчив напис на одвірку:

Бозданъ выстѣ храмъ сей преподавеной Параскевин мѣсца Юніа дня Г РБ. ЯСЛІ. Блаженнымъ присно поминаемымъ ктиторомъ святого храма есть Сапило Иванъ Ганнъ Коляченко. Бл. 1804 р. прибудували північне рамено (каплицю), пізніше – південне та ризницю, що призвело до утворення хрещатої в плані будівлі, увінчаної на низькому восьмерику нави великою шоломовою банею зі світловим ліхтарем і маківкою. В церкві зберігся п'ятиярусний різьблений і золочений іконостас з 1732 р. На захід від неї розташована двоярусна стовпова дзвіниця. На прицерковному цвинтарі збереглися старі надгробки, найстарший датується 1687 р.*

92. Церква св. Миколая, 2001.

с. Бердихів

93. Церква св. Миколая, 1989-1991, арх. Іван Коваленко.

94. **с. Молошковичі.** Церква Різдва Пр. Богородиці, Дерев'яна церква св.пр.Іллі збудована в 1740-х рр. У 1853 р. згоріла і на її місці звели нову дерев'яну безверху церкву. Після другої світової війни зачинена до 1989 р. Згоріла 1992 р. Того ж року розпочалося спорудження нової мурованої церкви за проектом арх. Лібера. Збереглася дзвіниця 1853 р.*

95. **с. Підлуби.** Церква св. Миколи, 1830. В XVII ст. в селі існував монастир. Парафія отримала привілеї в 1674 та 1703 рр. Теперішня дерев'яна тризрубна одноверха церква з дубових брусів збудована у 1830 р. Четверик її нави переходить у восьмерик, укритий шоломовою банею зі сліпим ліхтарем і маківкою. У 1897 р. зроблений новий чотириярусний різьблений і золочений іконостас. У 1988 р. церква розширена добудовами

до західної стіни бабинця і вітваря. Поряд з церквою – дерев'яна триярусна стовпова дзвіниця*.

с. Бірки

96. Церква св. Володимира і Ольги, 1992, арх. Микола Рибенчук.

97. **с. Рокитне.** На пн. зах., урочище Гринівка – Зелений горб, у лісі – курганний могильник культури шнурової кераміки з 16 курганів, 6 розкопані.

98. **с. Рокитне.** Ур. “Окопи”, городище Х-ХІІІ ст.*

99. **с. Рокитне.** Церква Собору Пр. Богородиці. Збудована у 1861 р. на місці попередньої дерев'яної церкви Втечі до Єгипту Пр. Богородиці, яка, за деякими даними, була збудована у 1648 р. У 1870 р. в церкві встановлено новий іконостас. Ремонтована у 1884 р. У 1919 р. стараннями о. Івана Адама під церкву підведено нові підвалини і вистелено нові підлоги та замінено гонтове покриття дахів бляшаним. Дерев'яна тридільна одноканна будівля на підмурівку. Церква стовпової конструкції з заповненням стін брусами, зашпаленими в пази стовпів. Складається з ширшої квадратної нави, до якої зі сходу прилягає вузкий прямокутний вітвар з прямокутною ризницею з півночі, а з заходу – рівноширокий вітварю прямокутний бабинець. Вищий об'єм нави завершений низьким світловим восьмериком, вкритим шоломовою банею з маківкою. Вітвар і бабинець вкривають трисхилі дахи. На південний захід від церкви розташована дерев'яна стовпова двоярусна дзвіниця, вкрита наметовим дахом*.

100. **с. Рокитне.** Пам'ятний хрест УПА, 2001.

с. Бунів

101. Меморіальна дошка Ю.Липі на місцевій школі, ск. Ю.Савко, 1994.

102. Меморіальна дошка С.Бандері на будинку Народного дому, 1999.

103. Меморіальна дошка жертвам НКВС на приміщенні сільради, 2000.

104. Місцевість між с. Бунів та с. Іваники. Пам'ятний знак на місці загибелі трьох провідників УПА на Яворівщині, 1999.

105. Пам'ятник Т.Шевченку, 1996.

106. Цвинтар ХХ ст.: повстанський некрополь, сер. 1940 – поч.1950-х; могила Юрія Липи. Ю.Липа (05.05.1900, Одеса – 20.08.1944, Шутове) – лікар, письменник, публіцист, громадський діяч, видатний політолог, син міністра уряду УНР Івана Л., 1917 козак морського куреня армії УНР. 1918 переїхав до Києва. Навчався на юридичному ф-ті Київського університету. Згодом сім'я І.Л. емігрувала до Галичини і мешкала у м. Винники під Львовом. Після закінчення медичного ф-ту Познанського університету 1929 працював за фахом у Варшаві. 1943-1944 проживав у Яворові, з липня 1944 – у Буневі. Лікував українських повстанців. 19.08.1944 заарештований в с. Іваники і закатований НКВС у с. Шутове.

107. Церква св. Параскеви, 1676. Перша згадка – 1589. Є відомості про існування в селі монастиря. Ерекційний акт парафії надав польський король Зигмунд ІІІ 1616 р. Існуюча дерев'яна тризрубна триверха церква, завершена трьома шоломовими банями, збудована у 1676 р. В 1703 р. над бабинцем на емпорі збудовано церкву (каплицю) св. апп. Петра і Павла, оточену зовнішньою галереєю. Можливо, тоді добудована північна ризниця. Реставрована у 1897 та 1934 рр. Після 1937 р. емпора перероблена у П-подібні хори. Тоді ж збудована з дощок південна ризниця. У церкві зберігся унікальний іконостас

XVII ст. львівської художньої школи. Поряд із церквою розташована двоярусна, оборонного типу, дерев'яна стовпова дзвіниця*.

Назовні до лівої стіни прикріплена чавунна плита з, ймовірно, надгробка Левицьких гербу Рогаля з епітафією такого змісту: "Tu spoczywają w Bogu Julianna z Gorzkowskich Lewicka + d.11 Lutego 1797 Jan Rogala Lewicki właściciel Bonowa + d. 6 Lipca 1817 Felicja Lewicka + d.2 Kwietnia 1842 Maria z hr Siemiwińskich Lewicka + d. 3 kwietnia 1877". Через дорогу – залишки цвинтаря XIX ст.

Справа від входу в церкву – меморіальна таблиця о. Антонієві Добрянському. Антоній Добрянський (26.01.1810-10.06.1877) – греко-католицький священник, депутат Райхстагу 1848-1849рр., посол на Сейм у 1861-1866рр. Походив з сім'ї пароха с. Бунів. Навчався у Львівській і Віденській духовних семінаріях, висвятився 1834р. 1835-1837 – парох с. Малковичі біля Перемишля, 1837-1877 – с. Валява. Водночас викладав церковнослов'янську мову в єпархіальній семінарії у Перемишлі, 1845-1863 – шкільний інспектор. З 1856р. – почесний крилошанин, радник єпархіального суду і декан. Автор букваря, кількох підручників, текстів теологічних проповідей. Історик, основна праця "История епископов трех соединных епархий, перемышльской, самборской и сяноцкой от найдавейших времен до 1794г. по источникам сочиненная" (Львів, 1893). Як писало "Діло", "язик "Истории" – російщина. Шкода!" (Діло, 1893. №190). Учасник Собору руських учених (1848), член Галицько-руської матиці. Обирався до Перемиської повітової ради. *Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф.167. – Оп. II. – Спр.1047 (Матеріали до біографії, зібрані Іваном Левицьким). – 23 арк.; Добрянський Антін. Автобіографія // Дух і ревність. – Перемишль – Львів, 2002. – С.200-205.*

На церковному подвір'ї, справа від дзвіниці – могила Василя Фітеля (1914-1944), командира боївки УПА "Ониська", с. Молошковичі.

108. **с. Іваники.** Церква св. апп. Петра і Павла, 1993 р. У 1992-1993 рр. старанням о. Петра Зеленоуха збудована новозаснована невелика мурована однобанна церква.

109. **с. Іваники.** Пам'ятник Ю.Липі, 1999.

с. Великополе

110. Церква Собору Пр. Богородиці, 1787. Перша згадка – 1515. Дерев'яна, тризрубна, одноверха. Нава, яка виділяється висотою і масивними пропорціями, завершена верхом на низькому восьмеруку, увінчаним маківкою на ажурному ліхтаріку. Віттар і бабинець вкриті двосхилими причілковими дахами з острішками і увінчані на гребенях сліпими ліхтарями з маківками. Іконостас XVIII ст. чотириярусний, пірамідальної побудови з позолоченим рокайлевим різьбленням. Дзвіниця мурована у вигляді брами, 1910 р.*

111. Відновлена криївка на місці загибелі заступника головнокомандувача УПА Осипа Дяківа-Горнового.

112. **с. Затока.** Урочище "Біля грабарки", 0,5 км на пд., лівий берег р. Верещиця, пд. і зах схили піскової дюни – поселення комарівської культури, поховання з тілоспаленням лужицької культури. Поселення 2-ї пол. II тис. до н.е.*

113. **с. Затока.** Церква Успіння Пр. Богородиці.

с. Вербляни

114. Пам'ятник 2000-ліття Різдва Христового, 2000.

115. Церква Різдва Пр.Богородиці, 1865. Перша згадка – 1515. У 1688 р. парафія отримала ерекційну грамоту від короля Яна III Собеського. Стара дерев'яна триверха церква, збудована в середині XVI ст. простояла до середини XIX ст. У 1865 р. на її місці збудована теперішня, теж дерев'яна тризрубна триверха церква, увінчана низькими восьмигранними наметовими верхами з ліхтарями і маківками на низьких восьмириках. Дата спорудження церкви вирізьблена на надпоріжнику західних дверей: **“Р.Б.1865”**. Звели її ті ж майстри, що й у Старичах. У 1868 р. іконостас виконав художник Антін Яблоновський. 1961-1989 – зачинена*.

116. **с. Гораєць**. Каплиця на честь незалежності України.

117. **с. Коти**. Могила борцям за волю України.

118. **с. Коти**. Церква Івана Хрестителя (мур.), 1990-і.

119. **с. Коти**. Церква, 2000, витримана в традиціях типової яворівської дерев'яної церкви.

с. Віжомля

120. Урочище Площа, 1,5 км на півн. від села, правий берег р. Бугаївки, півд. схил піскової дюни та 1,5 км на захід від села, правий берег р. Бугаївки, піскова дюна – поселення раннього залізного віку.

121. Лютеранська кірха. Залишки будівлі, 1877.

122. Церква Воскресення Господнього, 1560. Найдавніші згадки походять з 1515 р. Теперішня дерев'яна церква збудована у 1560 р. В пізніші часи перебудовувалися вівтар і бабинець, а у 1894 р. бабинець розширений добудовою з заходу. Тепер це тризрубна одноверха будівля, завершена над навою наметовим пірамідальним верхом з одним заломом. До західного причілку бабинця прилягає двоярусна дерев'яна дзвіниця, а при східній стіні вівтаря влаштована відкрита каплиця. З заходу, майже впритул до церкви, але трохи зсунуто з осі, розташована триярусна стовпова дзвіниця з нахиленими досередини стінами, вкрита наметовим дахом. На арках з півдня – дати з різьблених накладних цифр “1936” і “1931”*. Поряд на схилі на південь від церкви ведеться спорудження нового мурованого хрещатого в плані однобанного храму за проектом львівського архітектора Святослава Крупчука 1993 р.

123. **с. Глинець (Ляшки Яворівські)**. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1877. Уперше згадується 1507 р. Давніша дерев'яна церква, спільна для Ляшок Яворівських і Новосілок, була збудована, ймовірно, у XVII-XVIII ст., бо в документах 1808 р. зазначена як стара. У 1877 р. її замінила теперішня дерев'яна двоверха церква, нава і вівтар якої увінчані шоломовими банями з ліхтарями і маківками на світлових восьмириках. Над бабинцем – двосхилий дах. По Другій світовій війні не була зачиненою*.

124. **с. Новосілки**. Церква Успення Пр. Богородиці, 1882. Дерев'яна тризрубна одноверха церква, завершена шоломовою банею на восьмирику нави. Зачинена 1982-1989.

125. **с. Новосілки**. Пам'ятник Івану Севері. І.Севера (21.05.1891, с. Щиглі на Яворівщині – 20.12.1971, Львів) – видатний скульптор і педагог з Яворівщини, заслужений діяч мистецтв УРСР (1963). Навчався в Яворівській різьбярській школі (1904-1907), у Львівській художньо-промисловій школі (1910-1914), у Петербурзькій (1915-1918), Празькій (1919-1921), Римській (1921-1924) академіях мистецтв. 1926-1929 – викладач

Київського художнього інституту, 1929-1934 – Харківського художнього інституту, 1942, 1944 – Львівської художньо-промислової школи, з 1947 – завідувач кафедри скульптури Львівського інституту ужиткового й декоративного мистецтва. *Дацко В. Яворівщина в іменах – Львів, 1995. – С.93-94; Горинь Б. У пошуках берега. Життя і творчість скульптура Івана Севери. – Львів, 1995.*

126. **с. Чернокунці.** Церква св. Миколи, 1827. Перша згадка – 1578. 1705 р. – привілей від діда села Мартина Торжковського. Теперішня дерев'яна будівля постала на місці давнішої у 1827 р. Це двозрубний безверхий храм, укритий двосхилими дахами. 1961-1989 зачинений.

с. Вороців

127. 0,5 км на пн. зах від села, правий берег р. Домажирки – стоянка мезоліту.

128. 0,1 км на сх. від села, 0,2 км від правого берега р. Стара – поселення черняхівської культури.

129. 0,5 км на південь, лівий берег струмка – поселення XI-XIII ст.*

130. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1842. Перша згадка – 1456. Збудована у XVII/XVIII ст. дерев'яна церква згоріла 23 червня 1811. У 1842 р. завершилося спорудження нового мурованого храму за проектом львівського архітектора Йосифа Вандрушки на кошти цісаря Австрії Фердинанда I. Освячена 1846 р. Мурована споруда терезіанського типу. Складається з прямокутної витягнутої нави, у західній частині якої внутрішньо виділений присінок, та вужчого, півциркульно в плані завершеного вітваря зі сходу, до якого з півночі прилягає невелика, прямокутна в плані ризниця. Нава вкрита трисхилим дахом, а вітвар – двосхилим з нижчим гребенем, що над півциркульною частиною переходить у конусний. В площинах даху нави влаштовано по два круглі стрихові вікна. Над чільним західним фасадом підноситься квадратний в перекрої ярус вежі-дзвіниці, вкритий чотирибічною бароковою банею. Вхід на прицерковну територію підкреслюють два муровані профільовані пілони з наметовим накриттям, між якими влаштований проїзд*.

131. **с. Карачинів.** На пн. зах., правий берег р. Страховиця – поселення черняхівської культури.

132. **с. Карачинів, хутір Кички-Мички.** Мис лівого берега р. Стара, нагородах – поселення бронзового віку та давньоруського періоду.

с. Добростани

133. Околиця, могильник із тілоспаленням пшеворської культури.

134. Урочище “Зади”. Поселення XI-XIII ст.*

135. Урочище “Залапин”, городище XI-XIII ст.*

136. Братська могила рад. воїнів 1941, пам.1982.*

137. Церква Успення Пр. Богородиці, 1817. Перша згадка – 1515. Існуюча збудована 1817 р. за проектом архітектора Мікаеля Фабрі 1804 р. та завершена за проектом Стаунеллі у 1816 р. у панівному тоді терезіанському стилі на місці попередньої дерев'яної будівлі. Складається з прямокутної витягнутої нави, у західній частині якої внутрішньо виділений присінок, та вужчого, прямокутного в плані вітваря зі сходу, до якого з півдня і півночі прилягають невеликі, прямокутні в плані ризниці. Нава вкрита двосхилим дахом, а вітвар – трисхилим з нижчим гребенем. Над чільним західним фасадом

підноситься квадратний в перекрої ярус вежі-дзвіниці, вкритий чотирибічною банею, увінчаною сліпим ліхтарем з маківкою. Стінопис інтер'єру 1899 р. маляра Михайла Боярського. Зберігся сучасний церкві чотириярусний іконостас горизонтальної побудови столярної роботи з новими царськими дверями і різьбленими колонами.*

138. **Біла Гора (Вайзенберг)**. Костьол св. Венделіна. Латинська парафія заснована німецькими колоністами 1794 р. Мурована споруда постала у 1807 р., а освячена щойно у 1896 р. Після війни до 1990 р. використовувався як склад. Тепер це православна церква. Споруда складається з прямокутної нави, вужчої прямокутної захристії та невеликого квадратного присінку при чільному фасаді. Вкрита трисхилим дахом. При адаптації на церкву присінок підвищено і перетворено на вежу, увінчану великою маківкою на восьмибічному ліхтарі. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego*. – Kraków, 2000. – Т.8. – С.19-21.

с. Домажир

139. 0,5 км на пд. сх., лівий берег р. Стара, горб поблизу церкви – поселення черняхівської культури.

140. 1 км на пд. сх, 0,1 км на пн. – поселення давньоруське.

141. 0, 5 км на пд сх., лівий берег струмка – поселення давньоруське.

142. Ур. Болото, над ставком – городище, XI-XII ст.*

143. Братська могила рад. воїнів 1944, пам.1973.

144. Латинська каплиця, 1906, діюча як греко-католицька церква.

145. Цвинтар: могила Героя Соціалістичної Праці Ф.М.Безуглої, 1967, пам. 1968.*

146. Церква Собору Пр. Богородиці, 1856. Збудована на місці давнішої дерев'яної церкви Введення Пр. Богородиці. Дата вказана на західному причілку. Більшість шематизмів датують церкву 1866 р., ймовірно – роком посвяти. Автор проекту невідомий, але за його ж проектом збудована церква в селі Милошовичі Пустомитівського району. Ремонтована у 1990 р. – дата на східному причілку. Мурована, хрещата в плані тиньковна споруда. До квадратної в плані нави прилягають прямокутні бабинці і вівтар та укорочені бокові рамена. При північній стіні вівтаря влаштована невелика прямокутна ризниця. Вівтар і бабинці вкриті двоххилими причілковими дахами, бокові рамена – трисхилими. Над четвериком стін нави здійснюється восьмибічний світловий барабан, завершений низькою банею з великою цибулястою маківкою. Іконостас і бічні вівтарі Ісуса Христа та Богородиці виконані А.Манастирським. На схід від церкви розташована мурована стінна двоярусна дзвіниця.*

147. **с. Кожичі**. Церква Воздвиження Чесного Хреста. Збудована, а ймовірноше, перебудована у 1870 р. з давнішої будівлі 1705 р., про що свідчать її форми, характерні для галицьких будівель XVIII ст. Дерев'яна, тризрубна, одноверха будівля. Складається з трьох наближених до квадрату в плані частин, витягнених по осі схід-захід – ширшої нави та вужчих бабинця з заходу і вівтаря зі сходу. До вівтаря з півночі і півдня прилягають невеликі ризниці, рівні йому за довжиною. Наву вкриває шоломова баня, поставлена на низький світловий восьмерик, завершена сліпим ліхтарем з маківкою. На південь від церкви розташована дерев'яна одноярусна стовпова квадратова в плані дзвіниця, вкрита наметовим пірамідальним дахом.

148. **с. Жорницька**. 0,5 км на пн. зах. Поселення черняхівської культури, III-IV ст.*

149. **с. Жорницька**. 0,5 км на пд. сх. Поселення черняхівської культури, III-IV ст.*

150. **с. Жорниська.** Церква Стрітєння Господнього, 1877 р. Дерев'яна, збудована на місці попередньої з 1692 р. Тридільна, вкрита шоломовою банею на світловому восьмирику нави. У 1880 р. збудовано нову дзвіницю.

с. Дрогомишль

151. Пам'ятник односельцям, які загинули в Другій світовій війні в лавах Червоної Армії, 1972, ск. Л.Лесюк*.

152. Церква Покрови Пр. Богородиці, 1921. Найдавніші згадки – з 1578 р. Ерекційний акт парафії надав у 1685 р. польський король Ян III Собеський. Попередня дерев'яна церква Преображення Гос-поднього, означена в інвентарі 1805 р. як стара, згоріла під час Першої світової війни у 1916 р. 1921 р. побудовано новий дерев'яний тризрубний одноверхий храм, який відновлено у 1925 р. після пожежі. Дерев'яна, тризрубна одноверха будівля з соснових брусів на соснових підвалинах на підмурівку. Складається з ширшої квадратної в плані нави, до якої зі сходу прилягає вузкий гранчастий зруб вітваря з двома прямокутними ризницями по боках (південна прибудована пізніше), а з заходу – прямокутний зруб бабинця, з ганком із заходу. Вищий четверик стін надопасання нави переходить у великий світловий восьмириг, вкритий потужною цибулястою банею, увінчаною хрестом на підхрестовому яблуці. З двосхилого даху бабинця і п'ятисхилого вітваря виростають великі сліпі восьмибічні ліхтарі, вкриті невеликими цибулястими банями. На захід від церкви розташована триярусна стовпова, квадратова в плані дзвіниця.

153. Церква (мур.), 1990-і.

154. **с. Грушів.** Урочище Стадіон. На території села, лівий берег р. Завадівка (Любачівка) – давньоруське селище.

155. **с. Грушів.** Пн. околиця, ліворуч шосе на Немирів, правий берег р. Завадівки – поселення комарівської культури.

156. **с. Грушів.** 1 км на сх., піскова дюна поблизу греблі водосховища – поселення скитського періоду.

157. **с. Грушів.** Церква св. Миколи, 1715. Найдавніші згадки про церкву походять з 1578 р. Існуюча дерев'яна тризрубна одноверха церква, вкрита невисокою шоломовою банею на низькому восьмирику, збудована у 1715 (1717) р. коштом дідича Розвадовського. В пізніші часи до бабинця прибудований присінок, а до вітваря і нави з півночі – невеликі приміщення. У 1899 р. при західній стіні бабинця добудовані хори. Того ж року придбаний іконостас з різночасовими іконами. Поряд із церквою – триярусна дерев'яна дзвіниця, другий ярус якої оточений обхідною галереєю. 1950-1989 – зачинена.*

158. **с. Липовець.** Ур. Стаї, високий берег пересохлого струмка поблизу лісу – поселення раннього залізного віку та давньоруського періоду.

159. **с. Липовець.** Церква Успення Пр. Богородиці, 1884. Перша церква в селі була збудована у 1636 р. У 1883 р. освячено наріжний камінь під нову будівлю (тепер ця гранітна глиба з вирізьбленим написом “**АВПП**” покладена у фундамент під вітварем). Збудована стараннями священика Івана Отта майстрами, ймовірно тими ж і за тим же проектом, що й церкви в Коханівці та Свидниці, й освячена, як свідчить зроблений у 1996 р. напис на західній стіні бабинця справа від дверей (повторення різьбленого старого напису на хорах, прихованого шалівкою під час ремонту), – “Сей храм основан 19 квітня 1883 р. Посвящен 15 серпня 1884 р. за бс о.і. Зіять Отто”. Тризрубна будівля, з навою вкритою великою банею, яка у нижній частині переходить у чотирихилий дах. На південний-захід від церкви розташована дерев'яна двоярусна, квадратова

в плані дзвіниці стовпкової конструкції, збудована у 1929 р. майстром Бохором з Вислобоків.

160. **Хутір Лужки.** Капличка на честь скасування панщини 1848 р.

с. Завадів

161. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1812. Привілей церква отримала від польського короля Владислава IV у 1646 р., підтверджений пізніше Яном III Собеським у 1684 р. У 1792 р. на місці давнішої коштом тодішнього пароха збудована нова дерев'яна церква з нового і почасти старого матеріалу, яку знищила пожежа 1799 р. Залишилася лише дерев'яна дзвіниця у якій відбувалися відправи до часу зведення нової мурованої споруди у 1812 р. У 1907 р. її реставрували. Тепер це хрещата в плані з укороченими боковими раменами церква, увінчана над середхрестям світловим восьмибічним барабаном, вкритим банею з ліхтарем і маківкою. У міжвоєнний період церква розписана О.Харківим. В церкві зберігся високого мистецького рівня іконостас 1713 р. За місцевою традицією, походить з щеплотського монастиря. Авторство його приписується жовківському маляреві Томі Осташевичу. В церкві правив М.Вербицький – автор музики гімну України (1850-1852). В селі є ще невелика дерев'яна капличка, збудована 1921 р. на місці давнішої, в якій у повоєнний час був склад.

162. Фігура Христа Спасителя, 2000.

163. Могила Борцям за волю України.

164. **Хутір Лужки.** Капличка на честь скасування панщини 1848 р.

165. **с. Поруби.** Церква Різдва св. Івана Хрестителя, 1920. Дерев'яна церква-каплиця збудована у 1920 р. на місці давнішої, яка існувала тут у ХІХ ст. Будівля хрещата в плані, одноверха, увінчана банею з ліхтарем і маківкою на середхресті. Зачинена у 1958-1989 рр.

166. **с. Поруби.** Могила Борцям за волю України.

167. **с. Щеплоти.** 1 км на зах., піскова дюна на правому березі р. Завадівки (Любачівки) – поселення комарівської культури.

168. **с. Щеплоти.** 1,3 км на зах., праворуч дороги на Немирів, піскова дюна під лісом – поселення скитського періоду.

169. **с. Щеплоти.** Церква (дер.), 1940-і роки.

с. Залужжя

170. Церква св. Параскеви, 1681. Найдавніші згадки – 1578. У 1634 р. парафія отримала ерекційну грамоту, підтверджену 1644 р. королем Польщі Владиславом IV. У 1681 р. коштом громади збудована існуюча дерев'яна тризрубна триверха церква. Датується за написом на південних дверях: “Zbudowana cerkiew Anno 1681 // za krola 3 Iana Sobieskiego”. Первинне її ядро – вівтар і нава; бабінець і ризниця прибудовані пізніше. Вінчають три головні об'єми шоломові бані на низьких восьмериках, завершені ліхтарями з маківками. В церкві зберігся п'ятиярусний різьблений іконостас ХVІІ ст. та різьблені барокові престоли ХVІІІ ст. У 1852-1853 рр. у церкві правив М.Вербицький – автор музики гімну України. Церква ремонтowana і розширена у 1873 р. Поряд з церквою розташована дерев'яна двоярусна стовпова дзвіниця, сучасна церкві. У 1944 р. німецькі окупанти хотіли спалити церкву з мешканцями села, але пізніше облишили свій задум. Проект реставрації у 1992 р. виконали архітектори Галина Паночко та Надія Федевич. Незважаючи на те, що церква мала статус архітектурної пам'ятки, громада її розібрала, збудувала з цього матеріалу каплицю й розпочала будівництво нової дерев'яної церкви.*

171. Корчма, XIX ст. Одноповерхова споруда, нині житловий будинок.*

172. Могила Борцям за волю України.

173. с. **Мурини**. Ур. Молокова гора. Пн. околиця – селище давньоруського періоду.

174. с. **Новий Яр (Яжів Новий)**. Церква св. Параскеви, 1516. Найдавніші згадки – 1515. Теперішня церква збудована коштом громади у 1516 р. на місці давнішої, відновлена у 1640 р. У 1679 р. отримала привілей від короля Яна III Собеського. Перебудована дідичкою Ратковською у 1748 р. На цей час це була тризрубна триверха церква, вкрита шоломовими банями на восьмериках з одним заломом. У 1791 р. частково вкрита бляхою, а у 1806 р. підведені нові підвалини, про що свідчать написи на зрубі бабинця, на третьому брусі південної стіни: **“Pobiałasie blachą Cerkiew 1791 Ro...// Podwaliny podłożone r.p.1806”**. У 1820 р. добудоване північне бокове рамено, а у 1826 р. південне та ризниця до південної стіни вівтаря, що перетворило будівлю у хрещату в плані. Бл.1883 р. церква помальована. У 1917 р. наново перекриті дахи і верхи. Поряд з церквою розташована дерев'яна стовпова триярусна дзвіниця, побудована у 1801 р. (згідно з написом). Діяла в радянську добу*.

175. с. **Цегуля**. Церква св. Миколи, 1745. Новозаснована грамотою Яна Мнішека 1742 р. Збудована 1745 р. У 1841 р. відремонтована, піднята на кам'яний фундамент. У 1926 р. майстром Василем Мурином добудовані бокові рамена, які перетворили тризрубну будівлю в хрещату. Вінчас церкву на низькому восьмерику нави шоломова баня з ліхтарем і маківкою. Зберігся іконостас XVIII ст. Поруч із церквою розташована дерев'яна двоярусна стовпова дзвіниця з 1759 р. Зачинена після другої світової війни*.

176. с. **Старий Яр (Яжів Старий)**. Церква св. Параскеви, 1638. Перша згадка – 1515. Існуюча тризрубна дерев'яна будівля постала коштом громади 1638 р. У 1695 р. перенесена на теперішнє місце. Тоді ж збудована дерев'яна дзвіниця. В 1701 р. парафія отримала привілей від короля Августа II. Відновлена і освячена у 1746 р. В кінці XIX ст. до нави добудовані бокові рамена-каплиці св.Миколи та Пр.Богородиці. Відремонтована Момриком 1895 р. Освячена після направи і малювання у 1897 р. Утворилася хрещата в плані одноверха церква, вкрита дзвонястою банею з ліхтарем і маківкою на восьмерику нави. Зовнішні зруби церкви вкриті численними різьбленими хронікальними написами XVII-XIX ст., зокрема на випустах бабинця і нави є написи: **“ПЕРШИИ КОЗАКИ АХМИ”, “ТЪРКИ РОКЪ БОЖ АХОВ”, “ПРЕОБРЖЕНИЕ СЛНЦА РОКЪ АХЧЪ”, “ФУНДУШЪ ЦРКВИ АХМИ”, “СЯРАПЧЯ РОКЪ БОЖ АХЧИ”, “АШПГ ГРАД І ПОЖАРА// Левъ Висилій”**. В 1934-1935 рр. іконостас намалював Антон Манастирський. Зберігся різьблений поліхромний сріблений вівтар XVIII ст. з іконою місцевого маляра Василя Мурина.

Антін Манастирський (2.11.1878, Завадів Підгаєцького пов. – 15.05.1969, Львів) – видатний художник. Студіював у Львівській художньо-промисловій школі (1895-1899), Краківській академії мистецтв (1900-1905). Член Товариства для підтримки руського мистецтва (з 1899р.), з 1905р. проживав у Львові. Малював ікони, натюрморти, пейзажі, розписував церкви, автор полотен на історичну тематику, графік, ілюстрував чимало видань літераторів. У 1910-1920-х роках його твори були широко відомі завдяки репродукціям на поштових листівках. *Encyklopedia of Ukraine. Vol. III. Ed. by Danylo Husar Struk. – Toronto – Buffalo – London, 1993. – P.296-297.*

177. с. **Старий Яр**. Церква св. Володимира і Ольги (мур.), 1992.

с. Кам'янобрід

178. Церква Успення Пр. Богородиці, 1654. Перша згадка – 1578. У 1839 р. проведено ґрунтовний ремонт будівлі та прибудовано до нави бокові рамена. Під час ремонту 1970-х рр. дахи і стіни надопасання покрито цинковою бляхою. Розташована на пагорбі у південно-східній околиці села. Тризрубна первісна частина складається з квадратної в плані нави посередині та вужчих квадратних зрубів вівтаря зі сходу та бабинця з заходу. З північної сторони вівтаря розташована ризниця. Бокові, квадратні в плані рамена значно вужчі і менші за наву. Нава вкрита восьмибічним наметовим верхом на низькому восьмирику, увінчаним маківкою на високому чотирибічному сліпому ліхтарі. Бокові рамена, вівтар та бабинець вкриті трисхилими дахами, гребені яких сягають ґзимсу четверика нави. Поряд з церквою розташована мурована стінна дзвіниця*.

179. Церква Успення Пр. Богородиці (мур.), поч. 1990-х.

180. Пам'ятник Петру Андрусіву, 1996. П.Андрусів (1906, Кам'янобрід – 29.07.1981, Філадельфія) – видатний художник, майстер станкового малярства. Під час Першої світової війни відбився від батьків, перебував під опікою полку кубанських козаків. Навчався в Варшавській академії мистецтв, викладав у Варшавській будівельній школі та працював у Галичині. 1944 р. вивезений до Німеччини. 1947 р. мігрував до США. Співзасновник Організації митців українців в Америці (1952), засновник Українського мистецького союзу у Філадельфії (1952-1972). З okazji 1000-ліття Хрещення Руси картину П.А. “Хрещення Руси-України” (1980) придбала Метрополія греко-католицької церкви у США, тепер вона прикрашає будинок Митрополічного ординаріату в Філадельфії. *Шмагало Р. Словник митців-педагогів України та з України у світі. 1850-1950. – Львів, 2002. – С.69.*

с. Калинівка (Порудно)

181. Капличка в розколотому блискавкою дубі, поч. ХХ ст. – одна з найунікальніших пам'яток регіону.

182. Церква св. Параскеви, 1904. Перша згадка – 1511. Попередня дерев'яна церква була збудована коштом дідача Боровського у 1777 (1779) р. У 1904 р. на її місці посталала нова дерев'яна тризрубна одноверха церква, увінчана великою банею з ліхтарем і маківкою на восьмирику нави. У 1940-х рр. її обмурували цеглою. По Другій світовій війні була зачиненою, але селяни проводили відправи самі.

183. Церква св. Василя Великого, 1991. Хрестоподібної форми, одноверха, з восьмигранним куполом над середхрестям, увінчана ліхтарем і маківкою.

184. **с. Поруденко Сували.** Церква св. апп. Петра і Павла, 1991. Невелика мурована каплиця.

185. **с. Шутове.** Костьол св. Івана Хрестителя, 1907. 1990 р. перетворений на греко-католицьку церкву. Скромна провінційна однонавова цегляна споруда з вужчим гранчастим вівтарем з двома захристіями по боках. *Коњсцоіу і класztory rzymskokatolickie dawnego wojewodyztwa Ruskiego. – Kraków, 1995. – Т.3. – С.27-30.*

186. **с. Шутове.** Пам'ятний хрест, де місцеві мешканці знайшли тіло Ю.Липи.

с. Лозина

187. Братська могила рад. воїнів, 1941, пам.1972.*

188. Пам'ятник І.Котляревському, 1980, ск. І.Самотос, арх. Б.Блюсюк.*

189. Церква св. Миколи, 1913. Перша відома дерев'яна церква в селі закуплена у Крехівському монастирі. Вона була збудована, як свідчив напис на надпоріжнику західних дверей, 1692 р. У 1912 р. поряд розпочалося спорудження мурованого храму за проектом В.Нагірного. Стара церква розібрана 5 травня 1913 р. Посвячення відбулося щойно у 2-ій половині 1930-х рр. Складається з квадратної центральної нави, до якої з заходу прилягає прямокутний бабинець, з півдня і півночі – укорочені прямокутні в плані бокові рамена, зі сходу – прямокутний вівтар з півциркульно завершеною східною стіною. По боках вівтаря розташовані прямокутні ризниці. Високий куб нави вінчає великий світловий восьмимерик, вкритий шоломовою банею з начільниками, завершеною ажурним ліхтарем з такою ж маківкою. Бокові рамена вкриті двосхилими раменами, а вівтар – двосхилим, що переходить у конічний над апсидою. Стіни церкви членовані арковими нішами, завершені профільованим гзимсом з сухариками (окрім торців бабинця і бокових рамен). Кути бабинця і рамен підкреслені високими восьмигранними пілонами, з виділеними у верхній частині сліпими ліхтариками, вкритими баньками з начільниками. Новий іконостас мистецької різьби різьбяр Сабрая з Голоска біля Львова.

190. **с. Дубровиця.** Братська могила рад. прикордонників, 1941, пам.1950.*

191. **с. Дубровиця.** Церква Покрови Пр. Богородиці, 1902. Збудована на місці попередньої дерев'яної церкви з 1670 р. за проектом В.Нагірного. Церква мурована, хрещата в плані, з укороченими бічними раменами, завершена великою шоломовою банею на світловому восьмирику нави. Іконостас 1908 р. в рококовому стилі пензля Теофіля Копистинського. Посвячена митрополитом Андрієм Шептицьким 1908 р. Дзвіниця стінна мурована з трьома баньками, 1902.

192. **с. Ставки.** Церква Різдва Пр. Богородиці, 1928. Збудована будівничим Бокшем зі Львова у 1928 р. Дерев'яна, хрещата в плані будівля. Складається з квадратної нави, до якої зі сходу прилягає гранчастий в плані вівтар з двома захристіями по боках, з заходу – прямокутний бабинець з вужчим присінком при західній стіні, а з півночі і півдня – укорочені бокові рамена. Бокові рамена вкриті двосхилими дахами з начільниками, вівтар – п'ятисхилим, а бабинець і присінок – двосхилими дахами. Над навою здійснюється вузький світловий восьмимерик, завершений дзвонястою банею, увінчаною маківкою з кованим хрестом.

с. Любині

193. Церква св. пр. Іллі, XVII ст. Найдавніші відомості – 1515. Парафія отримала ерекційний акт від польського короля Михайла Корибути Вишневецького у 1671 р. Ймовірно, в цей час і була збудована існуюча дерев'яна тридільна однобанна церква, час побудови якої М.Драган визначив XVII ст. Як свідчить “специфікація” 1805 р., церква в цей час “для давності своєї руїні підпадає і така мала, що й пів люду не помістить”. У 1816 р. коштом графа Йосифа Скарбка Боровського, дідача села, церква і дзвіниця відновлені й наново освячені у 1816 р. У 1934 р. проект реставрації й добудови існуючої церкви виконав Є.Нагірний, за яким і проведено перебудову у 1934 р. – додано укорочені бокові рамена. Тепер це хрещата в плані будівля. Складається з квадратної

нави, до якої зі сходу і заходу прилягають вужчі прямокутні вівтар і бабінець, а з півночі і півдня – новіші прямокутні вужчі укорочені бокові рамена, добудовані під час ремонту 1934 р. При вівтарі по обидва боки розташовані прямокутні ризниці. Наву вінчає шоломова баня на світловому восьмерику, завершена ажурним ліхтарем з маківкою. Маківки вінчають теж кінці гребенів двосхилих причілкових дахів рамен. На північний схід від церкви міститься сучасна їй дерев'яна стовпова, квадратова в плані триярусна дзвіниця, вкрита наметовим пірамідальним верхом.*

194. **с. Роснівка (Вілька Роснівська).** У 1756 р. парафіяльна церква отримала ерекційні документи від Ігнатія Цетнера, воєводи белзького. В 1806 р. на її місці звели наступну, теж дерев'яну, на місці якої у 1840 р. збудували чергову дерев'яну тризрубну одноверху церкву, вкриту великою шоломовою банею на низькому восьмерику нави. У 1913 р. зведено існуючу муровану, хрещату в плані з укороченими боковими раменами споруду, низький восьмибічний барабан середхрестя якої вкритий банею з ліхтарем і маківкою, а стару дерев'яну розібрано. В 1930-х рр. церква розписана О.Харківим. З 1961 по 1989 р. зачинена.

195. **с. Сарни.** Пам'ятник Т.Шевченку, 1970*.

196. **с. Сарни.** Церква св. пр. Іллі, 1906. Перша згадка – 1510. Привілей отримала у 1641 р. Стара церква відновлювалася у 1893 р. У 1906 р. замість давнішої, теж дерев'яної, майстром Матвієм (напис у маківці бані) виставлено існуючу, хрещату в плані одноверху будівлю. Складається з квадратової нави, до якої зі сходу прилягає гранчастий в плані вівтар з невеликою прямокутною ризницею з півночі, з заходу – витягнений прямокутний бабінець, а з півночі і півдня – укорочені прямокутні бокові рамена. Четверик нави з заламом переходить у сліпий восьмерик, завершений банею з великим світловим ліхтарем. Бабінець і бокові рамена вкриті двосхилими причілковими дахами, а вівтар – п'ятисхилим. На північний захід від церкви розташована дерев'яна стовпова триярусна, квадратова в плані дзвіниця, вкрита наметовим пірамідальним дахом, ймовірно, з XIX ст.

с. Мальчиці

197. Церква св. Дмитра, 1919. Перша згадка – 1515. Існуюча мурована, збудована за проектом архітектора Василя Нагірного 1910 р. на місці попередньої дерев'яної з XVIII ст. будівельним майстром Йосифом Делькевичем зі Львова. Хрещата в плані, з укороченими бічними раменами, завершена великою шоломовою банею на світловому восьмерику нави.

198. Парк-садиба дідичів Мальчиців, закладений коронним підкоморієм князем Казимиром Понятовським в середині XVIII ст. Стан – занедбаний.

199. Місце розстрілу енкаведистами вертепу в 1947р.

с. Нагачів

200. Зах. околиця, правий берег р. Липка, кар'єр – поселення скитської доби.

201. Парк із залишками оборонних валів XVI ст.

202. Цвинтар: 1) братська могила рад. воїнів 1941, 1944, пам.1967*; 2) могила засновника повітової "Просвіти", громадсько-культурного діяча о. Михайла Кручковського.

203. Церква св. Симеона Стовпника, 1909. Перша згадка – 1578. Попередня дерев'яна триверха церква була збудована у 1633 р. У 1907-1909 рр. на її місці збудовано

нову муровану, хрещату в плані церкву, завершену сферичною банею на циліндричному барабані середхрестя за проектом В.Нагірного. У міжвоєнні роки іконостас для неї малював Антін Манастирський.

204. **с. Липина.** Костьол Імені Марії. Збудований громадою польських колоністів у 1925-1931 рр. за проектом львівського архітектора Яна Багєнського. У 1944 р. перетворений на греко-католицьку церкву, 1946-1962 – православна, з 1989 р. – знову православна церква. Мурована з цегли, однонавова споруда в стилі модернізованого польського необароко. Складається з трипряслової прямокутної нави, середнє прясло якої дещо вище і ширше утворює псевдотрансепт, до якої з південного сходу прилягає вужчий і нижчий вівтар, півциркульно в плані завершений. З південного заходу до костьолу прилягає двоповерховий будинок колишньої плебанії. Головна нава і псевдотрансепт вкриті високими двосхилими дахами, рівновисокі гребені яких перетинаються посередині. Вівтар вкритий двосхилим дахом з дещо нижчим гребенем, який переходить в конічний над півциркульною частиною. Стан – добрий. В “Памятниках истории и культуры Украинской ССР” в с. Липина зафіксовано костьол і монастир XVIII ст., але їх не виявлено.

205. **с. Семирівка.** Церква св. Івана Богослова, 1718. Дерев'яна тризрубна двоверха церква збудована у 1718 р., як свідчать написи на одвірках південних дверей: “ANNO DOMINO 1718”, стараннями пароха Олекси Пісуляка. У тому ж році отримала ерекційний акт від Петра Єжи Пребендовського. Бабинець, імовірно пізнішого походження, та нава вкриті чотирисхилими наметами з одним заломом. У церкві зберігся сучасний їй чотирирусний іконостас та вівтарі. Поряд з церквою – дерев'яна двоярусна дзвіниця 1846 р. Зачинена 1960 – 1989., реставрована у 1989 р. з добудовою мурованих бокових рамен, що спотворили її вигляд.

206. **Хутір Німці.** Підвищення серед болота правого берега р. Липка – поселення бронзового віку.

с. Наконечне II

207. Урочище “Кринички”, 1 км на пн. зах., праворуч дороги на Краковець, підвищення над заболоченою долиною – поселення черняхівської культури III-IV ст.*

208. Пам'ятник полеглим за волю України, 1992.

209. Церква Пресвятої Трійці (мур.), 1999, арх. С.Лапичак.

210. Каплиця (мур.), 1930-і рр.

211. **с. Наконечне Перше.** Церква Успення Пр. Богородиці, 1837, дерев'яна. Збудована на місці давнішої. Ремонтована 1896 р. Ймовірно, тоді ж прибудовані бокові невеликі рамена та встановлений новий іконостас. Наву оточують витягнені прямокутні вівтар і бабинець зі сходу і заходу та укорочені прямокутні рамена з півночі й півдня. До вівтаря по боках прилягають дві ризниці, а зі сходу – прямокутна вужча захристія. До бабинця з заходу прилягає вужчий невеликий присінок. Вівтар і бабинець укриті трисхилими дахами, бокові рамена – причілковими двосхилими з острішками, в трикутних площинах яких розташовані окулюси. В середині 1930-х рр. стінопис виконав О.Харків. Поряд розташована висока триярусна стовпова дзвіниця з підсябиттям, сучасна церкві.*

О.Харків (1897, Кременчук – 14.09.1939, Стрий) – художник, розмалював чимало церков Яворівщини. Навчався в Електротехнічному інституті в Санкт-Петербурзі. Учасник національно-визвольних змагань, інтернований з армією УНР у Ланьцуті. Навчався

в Краківській академії мистецтв (1921-1925). Відновлював фрески в Ягайлонській бібліотеці (1925-1926). Працював учителем малювання в семінарії сс. Василянок і в Українській гімназії ім. О.Маковея (1928-1929, 1933-1934). Співорганізатор музею “Яворівщина”. 1934-1939 – викладав в учительській семінарії та жіночій гімназії в Стрию. Загинув від рук польських бойовиків. *Дацко В. Яворівщина в іменах. – Львів, 1995. – С.109-110.*

212. **с. Наконечне Перше.** Пам’ятний хрест з нагоди проголошення Незалежності України, 1992.

с. Поріччя

213. 0,1 км на пд., правий берег р. Верещиця – поселення Х-ХІІ ст. *

214. **с. Страдч.** 0,5 км на зах., багатошарове поселення. *

215. **с. Страдч.** 1 км на пд.-зах., на пагорбі на гребені пагорба мисоподібного підвищення, оточеного валом до 3 м та з півдня і заходу р. Верещицею – городище ХІ-ХІІІ ст. *

216. **с. Страдч.** Страдецька гора – комплексна пам’ятка природи та історії. Хресна дорога з Єрусалимським відпустом, встановлена папою Пієм ХІ. 1) Печерний монастир ХІ-ХІІІ ст., видовбаний у брилі пісковика, загальна довжина тунелів – бл. 265 м (східне відгалуження – 211м, західне – 18 м), висота коливається від 2м до 35 см, збереглися кам’яний стіл, стовпи і численні ніші*; каплиця біля входу в Страдчанську печеру (дер.), ХІХ ст.*; 2) на схилі гори, бл. 10 м. вище – грот з покладеним до гробу Ісусом, ХХ ст.; 3) Церква Успіння Пр.Богородиці, 1795, знаходиться на вершині гори. Фундатор – король Владислав ІІІ Ягайло (1416). Збудована у 1795 р. на місці давнішої дерев’яної. Відновлена і розширена у 1881 р. Перед 1911 р. церкву перекрито бляхою. 1927 р. церкву реконструйовано за проектом Є.Нагірного – зведено новий вівтар, бокові рамена та виведено баню над навою. Складається з видовженої в плані прямокутної нави, до якої зі сходу прилягає рівноширока їй півциркульна вівтарна частина, а з заходу – невеликий прямокутний, витягнений по осі “північ-південь” присінок. З півдня і півночі до нави прилягають збудовані 1927 р. гранчасті в плані ризниці, завершені банями. Нава вкрита двосхилим дахом, який на чільному західному фасаді утворює трикутний фронтон. В центрі даху здіймається восьмибічний барабан, завершений банею. Іконостас виконаний у 1927 р. в стилі Олекси Новаківського (або його школи). У вівтарній частині на горному місці висить ікона Успіння Пр. Богородиці художника Дядилюка 1932 р. На захід від церкви знаходиться мурована стінна дзвіниця з трьома арками для дзвонів, збудована у 1932 р.; 4) Цвинтар навколо церкви. Могили блаженних священномучеників о. Миколи Конрада і дяка Володимира Прийми, закатованих енкаведистами в лісі біля с. Бірки (1941).

М.Конрад (16.05.1876, с. Струсів на Тернопільщині – 26.06.1941, Страдч) – греко-католицький священник. Закінчив Академічну гімназію у Львові, виховувався в Інтернаті для греко-католицької молоді оо. Змартвихвстанців. Навчався в Колегії поширення віри та університеті Angelicum оо. Домініканців у Римі, доктор філософії від 9.12.1895, доктор богослов’я від 8.05.1899, висвятився 1899. 1901-1914 викладав у Тернопільській українській гімназії. 1914-1918 душпастир у Граці (Австрія) та в таборі українських біженців у Гмінді (Швейцарія). 1920-1929 викладав у гімназії в Бережанах і Тернополі. Засновник студенського католицького товариства “Обнова” у Львові (1929), 1931-1935 душпастир українського студентства Львова. Надзвичайний професор Львівської богословської академії, викладав соціологію та філософію, автор праці “Нарис

історії стародавньої філософії". Парох Страдча (1941). Беатифікований папою Іваном Павлом II під час його візиту в Україну 2001р.

В.Прийма (17.07.1906, Страдч – 26.06.1941, Страдч) – син дяка і дяк Страдча, закінчив дяківську бурсу у Львові. Беатифікований папою Іваном Павлом II під час його візиту в Україну 2001р. *Мученики – джерело чудотворної сили. Вид. Постуляційного центру беатифікації і канонізації святих УГКЦ. – Без автора, року і місця видання.*

5) цвинтар: пам'ятник односельцям, воїнам УГА, УПА та Червоної Армії, М.Конраду та В.Приймі, які загинули в боротьбі з фашизмом та за волю України.

217. **с. Страдч.** Православна церква св. Петра і Павла, 1998, мурована.

218. **с. Ямельня.** Церква св. арх. Михайла, 1934, арх. Є.Нагірний. Мурована, хрещата однобанна модерна споруда.

с. Прилбичі

219. Урочище "Ставицько", 1,5 км на пд. сх., підвищення серед болотистої долини р. Гноєць – поселення висоцької культури (XI-VI ст. до н.е.)*.

220. Урочище "Коблів", поселення висоцької культури та давньоруського періоду X-XII ст.*

221. Ур. "Нива". На сх., підвищення серед болотистої низовини – поселення висоцької культури та давньоруського періоду.

222. На зах., схил правого берега струмка – давньоруське поселення IX ст.

223. Зах. частина шкільного подвір'я – давньоруське селище IX-X ст.

224. Ур. Загунне, сх. околиця, похилий берег болота, присадибна ділянка М.Юриса – поселення черняхівської культури та давньоруського періоду XI ст.

225. Каплиця Шептицьких, 1848 р., неоготична, мурована з червоної цегли. Усипальниця батьків митрополита Андрія Шептицького – дідача Прилбичів графа Івана Шептицького та Софії з Фредрів.

226. Пам'ятний знак на місці садиби Шептицьких.

227. Пам'ятник односельцям, воїнам Червоної Армії, які загинули під час Другої світової війни, ск. Я.Чайка*.

228. Церква Собору Пр. Богородиці, 1741. Дерев'яна тризрубна одноверха церква збудована коштом Атанасія Шептицького, дідача села, єпископа перемишльського. Її наву вкриває низька шоломова баня на низькому восьмерику. В пізніші часи розбудовано бабинець, що став ширшим за наву (нетрадиційно для українських церков). Цікавий іконостас: царські врата і намісний ряд різьблені, – решта, стінопис на східній стіні нави, поновлений в 1930-і рр. О.Харківим. Ознакою того, що церква збудована коштом єпископа, є архиерейська митра над царськими вратами і герби на колонах жертovníка. У 1989-1990 рр. зведена нова дерев'яна будівля навколо старої. Поруч розташована дерев'яна двоярусна дзвіниця XVIII ст.*

229. Церква-музей Андрея Шептицького (буд.).

230. **с. Мужилівчичі.** Костьол Пр. Богородиці. Латинська каплиця при єзуїтському філярку згадується у 1649 р. У 1761 р. збудовано нову каплицю. У 1849 р., використовуючи мури давньої каплиці, збудовано новий костьол, збережений до сьогодні. Після Другої світової війни перетворений на склад. Це невелика однонавова споруда з вужчою півциркульною апсидою, вкрита двосхилими дахами. Елементи декорації втрачені. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. – Kraków, 1995. – Т. 3. – S.133-138.*

231. **с. Мужилівчичі.** Церква св. арх. Михайла, 1600. Найдавніші відомості про церкву походять з 1578 р. Теперішня дерев'яна будівля виставлена у 1600 р. коштом громади.

Ремонтована у 1852 р. (тоді, ймовірно, розібрана емпора над бабинцем), 1861 р. та у 1930-х рр., коли замінено гонтові покриття бляхою. Тризрубна, двоверха. Нава і вівтар перекриті шоломовими банями на низьких восьмериках, бабинець накритий двосхилим дахом. Поряд розташована дерев'яна дзвіниця XVII ст.*

232. с. Мужиловичі. Церква св. архистратига Михайла, 1928-1978. У 1928 р. в безпосередній близькості від дерев'яної церкви розпочалося спорудження мурованої хрещатої в плані, одноверхої церкви, перерване Другою світовою війною. У 1978 р. її добудували і освятили.

с. Рогізне

233. Придорожний пам'ятник, XIX ст.*

234. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1990-ті рр. Перша згадка – 1510 р. Ерекційну грамоту отримала у 1762 р. Інвентар 1804 р. згадує збудовану коштом громади стару дерев'яну церкву з тесаного дерева, вкриту частково гонтами, а частково соломою, і поряд нову, теж громадським коштом будовану, дерев'яну, хрещату в плані. Частину коштів її будови покрила дідичка Людвіка Яблоновська. У березні 1973 р. церква згоріла. Мешканці добудували до мурованої латинської каплиці тимчасову дерев'яну церковцю, вкриту двосхилим дахом, а 1990 р. розпочали спорудження нового мурованого храму.

235. с. Оселя (Селиська). Розташоване на місці давньоруського селища.

236. с. Оселя (Селиська). Могила генерала УГА Миколи Мариновича на місцевому цвинтарі. М.Маринович (21.12.1861, с. Ішків, тепер Козівського р-ну Тернопільської обл. – весна 1944) – генерал армії УНР. Народився в сім'ї сільського вчителя. 1883 призваний до австрійської армії, 1887 закінчив офіцерську школу у Відні, 1898 – військову академію у Вінер-Нойштадті. Служив на командних посадах військових частин у Тернополі, Золочеві, Коломиї, Стрию. Під час Першої світової війни – на російському фронті, командував 30 піхотним полком, полковник. Після поранення 1916 демобілізований перший військовий комендант Львова. Згодом – на штабних посадах УГА. Після поразки українських визвольних змагань проживав у Галичі. Брав участь у діяльності ветеранських організацій УСС-УГА. Урядом УНР підвищений до звання генерал-хорунжого. Закатований радянськими партизанами. *Колянчук Олександр, Литвин Микола, Науменко Кім. Генералітет українських визвольних змагань. Біографи генералів та адміралів українських військових формацій першої половини XX століття.* – Львів, 1995. – С.190-191.

237. с. Оселя (Селиська). Хрест на місці садиби М.Мариновича, 2000.

238. с. Оселя (Селиська). Церква Різдва Пр. Богородиці, 1864. Збудована 1723 р. дерев'яна церква ремонтувалася у 1821 р. 1864-1865 рр. на її місці споруджено існуючу муровану тридільну триверху церкву. Наву її вінчає чотирибічна низька баня з ліхтарем і маківкою, а подібні, нижчі – вівтар і бабинець. В кінці XIX ст. споруджена нова мурована дзвіниця. По Другій світовій війні місцева влада кілька разів пробувала закрити церкву, але вона не була чинною щонайбільше п'ять років.

239. с. Черчик. На пд., ур. Корчунок, правий берег р. Бугаївки – давньоруське селище X-XI ст.

240. Церква Введення Пр. Богородиці, 1781. Попередня дерев'яна церква походила з 1712 р (за дослідженнями М. Драгана – з 1728 р.). Постала коштом Адама Держка та Івана Вусика. У 1933 р. стару розібрали і замість неї переставили стару церкву з Черниляви, побудовану у 1781 р. Стінопис та перенесений з Черниляви старий іконостас

XVIII ст. реставрував у 1933-1934 рр. О.Харків. Церква тризрубна одноверха, увінчана великою банею з ліхтарем і маківкою на низькому восьмерику нави. Зачинена 1962-1989.

241. **Хутір Ліщечне.** На пн., урочище Шоловівка, вздовж струмка – поселення висоцької (XI-V ст. до н.е.) та черняхівської культур (III-IV н.е.).*

242. **Хутір Ліщечне.** На сх., ур. Під гостинцем – поселення висоцької культури.

с. Рясне-Руське

243. Церква св.Дмитра, 1858. Збудована на місці попередньої дерев'яної церкви стараннями о. Трещаківського у 1858 р., як свідчить напис на кам'яній таблиці на південній стіні нави: **“Сей храмъ Божій созданъ Р.Б. ДѢНИИ”**. У 1995-1996 рр. проведено реконструкцію церкви – добудовано до нави бокові рамена. Первісно – мурована тридільна трибанна будівля, що в цеглі повторювала традиційні українські триверхі церкви. Складалася з ширшої квадратної нави, до якої зі сходу прилягав півциркульно в плані завершений вужчий вівтар, а з заходу – прямокутний бабинець. При вівтарі з півночі розташована прямокутна пізніша захристія. З півночі і півдня до нави прилягають вужчі прямокутні бокові рамена, добудовані у 1995-1996 рр. Наву вкриває шоломова баня зі світловим ліхтарем, посаджена на низький восьмибічний сліпий барабан. Над вівтарем – восьмибічна баня, завершена сліпим ліхтарем, посаджена прямо на стіни, а над бабинцем – така ж чотирибічна баня. Нові бокові рамена вкриті двосхилими дахами. На захід від церкви розташована мурована триярусна стінна дзвіниця*.

с. Свидниця

244. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1880. Вперше згадується 1578 р. У 1801 р. ще існувала стара церква св.Миколи, яка після ремонту перебувала в задовільному стані. 1776 р. вона отримала привілей від Маріанни Терези з Даниловичів Потоцької, власниці села. В інвентарі 1839 р. ця ж церква названа Успення Пр. Богородиці. В 1880 р. коштом громади і старанням о. С.Балька поставлено нову дерев'яну будівлю, тими ж майстрами і за тим же проектом, що й у Коханівці. Тризрубна будівля складається з ширшої, наближеної до квадрата в плані, нави та вужчих – гранчастого вівтаря зі сходу і прямокутного бабинця з заходу. Нава вкрита великою банею, яка у нижній частині переходить у чотирисхилий дах. Вінчає баню великий сліпий восьмибічний ліхтар з цибулястою маківкою. Подібні ліхтарі встановлені на двосхилому даху бабинця та п'ятисхилому вівтаря. На захід від церкви розташована стінна мурована брама-дзвіниця.

245. **с. Вовча Гора.** Церква Покрови Пресвятої Богородиці, 1999.

246. **с. Коханівка.** Церква Успення Пр. Богородиці, 1887. Про існування дерев'яної церкви в селі у 1670 р. згадує у своєму щоденнику Ульріх фон Вердум. Попередня дерев'яна церква св. Миколи походила найпізніше з XVIII ст. Нова, теж дерев'яна, збудована у 1887 р., ймовірно, тими ж майстрами і за тим же проектом, що й церква в Свидниці. Складається з квадратної в плані нави, до якої зі сходу прилягає вужчий, гранчастий в плані, вівтар з двома прямокутними захристіями по боках, а з заходу – вужчий прямокутний бабинець з невеликим присінком при західній стіні. Нава вкрита великою восьмигранною банею, що виростає безпосередньо з чотирисхилого даху, увінчаною восьмигранним світловим ліхтарем з цибулястою маківкою. На схід від церкви розташована триярусна, квадратова в плані, стовпова дзвіниця.

247. **с. Руда Краковецька.** Церква Христового Вознесіння (мур.), 2000.

248. **с. Божа Воля.** Піщана дюна поблизу села – поселення культури лійчастого посуду.

с. Середкевичі (Улицько Середкевичі)

249. Церква Успення Пр.Богородиці, 1893. Перша згадка – 1578. У 1708 (1710) р. коштом дідача Глуховського та громади виставлена попередня дерев'яна трибанна церква. В 1860 р. в урочищі-присілку Середкевичі була споруджена мурована каплиця св. Костянтина. У 1893 р. на місці давнішої виставлена нова дерев'яна церква. Зачинена 1963-1989. Складається з ширшого квадрата нави, до якого зі сходу прилягає вужчий гранчастий вівтар з двома прямокутними захристіями по боках, а з заходу – прямокутний рівноширокий вівтарю бабинець з таким же пізнішим присінком при західній стіні. Всі три об'єми завершені струнками шоломовими банями, поставленими на світлові восьмирики, увінчаними сліпими ліхтарями з маківками. На північний захід від церкви розташована дерев'яна стовпова двоярусна, квадратова в плані дзвіниця.

с. Смолин

250. Церква Преображення Господнього (дер.), 1753 і стовпова дзвіниця з відкритим нижнім ярусом і аркадовою галереєю під наметовим дахом (дер.), 1801. Перша згадка – 1564-1565. Це була тризрубна одноверха споруда, завершена над навою на низькому восьмирику шоломовою банею з ліхтарем і маківкою. 1866 прибудовано ризницю та дві каплиці по боках нави з матеріалу розібраної церкви монастиря оо. Василян в урочищі Карпи. Зберігся п'ятиярусний іконостас 1-ї пол. XVIII ст., повністю переписаний, та неповний іконостас XVII ст. з монастирської церкви.*

251. **с. Вороблячин.** Урочище “Ворота”. Місце бою війська князів Василька Романовича Волинського й Шварна Даниловича Холмського з краківським князем Болеславом Стидливим, 1266.*

252. **с. Вороблячин.** Урочище “Замчисько”, городище X-XI ст.*

253. **с. Вороблячин.** Урочище “Кам'яниця”, багатоярусне поселення*.

254. **с. Вороблячин.** Церква Преображення Господнього, 1929. У 1578 р. в селі вже була церква. Попередня дерев'яна церква, за написом на західній стіні бабинця, була збудована у 1662 р. У 1670 р. вона отримала привілей від Францішка Стадницького. По Першій світовій війні у 1922 р. на віддалі 500 м від неї збудовано нову муровану, хрещату в плані, триверху церкву за проектом Олександра Лушпинського. Наву споруди на високому восьмибічнику завершує дзвоняста баня, яка переходить в грушасту, увінчану ліхтарем і маківкою. Такі ж, тільки менші, бані здійснюються на низьких восьмибічниках бабинця і вівтаря. Бабинець, з аркадою на другому ярусі, фланкований на чільному фасаді восьмибічними вежами з таким же завершенням. Поліхромію церкви виконав художник Дем'ян Горняткевич. Стару церкву залишили як пам'яткову. У середині 1980-х рр. її розібрали і перевезли до Києва в Музей народної архітектури та побуту України, де вона згоріла.

О.Лушпинський (1878-1943) – архітектор й інженер, мистецтвознавець, працював на Львівській будівельній фабриці Івана Левинського. Автор 2 альбомів “Відбудова села” (1917) і “Дерев'яні церкви Галичини XVI-XIX ст.” (1920).

Д.Горняткевич (13.09.1892, м. Лісько, тепер Польща – 03.03.1980, м. Баунд-Брук, Нью-Джерсі, США) – художник і мистецтвознавець. Закінчив Краківську академію мистецтв (1917-1923), продовжив навчання у Дрездені й Мюнхені. Досліджував візантійські фрески в рим.-кат. катедрі на Вавелі в Кракові, автор портретів і пейзажів,

брав участь у виставах митців у Кракові та Львові. Під час війни проживав у Кракові, працював в українському видавництві. 1944 р. мігрував до Німеччини, 1949 р. – до США.

255. с. **Вороблячин**. Могила Борцям за волю України.

с. Старичі

256. Церква Різдва Пр.Богородиці, 1879. Перша згадка – 1515. У 1622 р. отримала привілей від Фердинанда Мишковського, пана з Мірова, городоцького старости. У 1679 р. права її потверджені королем Яном III Собеським. Попередня церква, звана монастирською, була збудована в 1715 р. У 1870 р. розпочато будівництво теперішньої церкви, яку освятив 21 жовтня 1879 р. митрополит Йосиф Сембратович. Проект церкви виконав і все будівництво провів місцевий парох о.Петро Леонтович. Споруджував її той сам майстер-тесля, що й церкву у Верблянах. Дерев'яна тризрубна трибанна будівля, зведена зі соснового дерева на соснових підвалинах на підмурівку з каменю. Складається з ширшої квадратної нави, до якої зі сходу прилягає менший гранчастий вівтар з двома невеликими прямокутними ризницями по боках, а з заходу – рівноширокий вівтарю квадрат бабинця. Всі три головні об'єми завершені шоломовими банями, посадженими на світлові восьмерики, увінчаними ліхтарями. Поряд з церквою – сучасна їй триярусна дзвіниця.

257. Каплиця, 2000.

с. Терновиця (до 1940р. – Брухналь)

258. Урочище Каспрів, Солтисовий горб, Піски, пісковий острів серед болота – поселення скитської доби (УІІ-УІ ст. до н.е.), могильник з тілоспаленням лужицької культури (V тис.до н.е.)*.

259. 1 км на сх., урочище Острівець, лівий берег р. Потічок – стоянка мезоліту.

260. Костьол св. Трійці, 1650.1492 р. вперше згадується місцевий латинський парох. 1514 р. парафія отримала фундаційний акт від Андрія і Миколи Гербуртів. Первісний дерев'яний костьол згорів у 1674 р. Новий, мурований освячено ще 1650р. Будівництво профінансував коронний обозний і староста хмільницький Микола Стогнев. Мурована пізньоренесансова споруда з оборонними елементами. Складається з прямокутної нави, вужчого півциркульно завершеного вівтаря з прямокутною ризницею та невеликого присінку при чільному фасаді. Гребінь двосхилого даху вінчає невелика сигнатурка. Стіни членовані спареними тосканськими пілястрами і завершені розкрепованим антаблементом, над яким розташовані ключові бійниці. Чільний фасад вінчає трикутний фронтон з трьома ярусами півциркульних арок у тимпані, фланкований обелісками. В останні десятиліття ХІХ ст. до прикрашення костьолу багато причинилися власники села графство Ян та Софія з Фредрів Шептицькі, батьки митрополита А.Шептицького. Софія Шептицька сама намалювала образ Найсвятішого Серця Ісуса для бічного вівтаря та відновила декілька інших образів. В повоєнні роки в костьолі влаштовано склад. *Kościół i klasztor rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. – Kraków, 1995. – Т.3. – S.31-40.* Стан – аварійний.

261. Могила Борцям за волю України, 1990-і.

262. Пам'ятник односельцям, які загинули під час Другої світової війни в лавах Червоної Армії, ск. М.Кордіяка*.

263. Церква Пресв. Трійці, 1865. Найдавніші відомості про церкву походять з 1515 р. Колись тут існував Святомиколаївський монастир, про який згадує пом'яник крехівський.

Парафія отримала ерекційну грамоту в 1564 р. Давніша дерев'яна церква походила з середини XVIII ст. і стояла на місці попередньої, теж дерев'яної, знищеної пожежею. У 1865 р. замість неї споруджена дерев'яна тризрубна одноверха церква, увінчана на низькому восьмерику нави шоломовою банею з ліхтарем і маківкою. Трисхили дахи вівтаря і бабинця вінчали великі восьмерикові сліпі ліхтарі, вкриті банями. З 1962 по 1989 р. церква була зачинена*.

264. **Хутір Гнійно.** 0,2 км на пд., дюна на лівому березі р. Гноєнця – стоянка мезоліту, поселення раннього залізного віку.

265. **с. Ліс (давня назва – Керничка).** Урочище “Глина”, поселення X-XII ст.*

266. **с. Ліс.** Могила Борцям за волю України.

267. **с. Ліс.** Церква св. Мучеників Маккавейських, 1852. Дерев'яна двозрубна, хатнього типу будівля. Гребені даху вівтаря і нави вінчають невеликі маківки. Судячи з деталей, розбудована з давнішої каплиці, збудованої у кінці XVIII ст. В іконостасі збереглися ікони кінця XVIII ст. Відновлювалася у 1890 р. Закрита після Другої світової війни.*

268. **с. Чолгині.** Пд.-сх. берег водоймища, урочище “Лозів”, поселення висоцької культури (XI-У ст. до н.е.)*

269. **с. Чолгині.** Церква св. Євстахія і стовпова дзвіниця з пірамідальним наметом, 1750 (дер.). Збудована коштом громади. Відновлювалася і ремонтувалася в XIX ст. і на поч. XX ст. Ймовірно, під час одного з ремонтів був добудований у західному напрямку бабинець. Розташована на пагорбі в центрі села. Дерев'яна тризрубна одноверха будівля, зведена з соснових брусів на дубових підвалинах, покладених на камені-валуни. Складається з квадратової нави, до якої зі сходу прилягає вужчий гранчастий вівтар, а з заходу – витягнений прямокутний бабинець, рівноширокий з вівтарем. Нава завершена низьким світловим восьмериком, укритим шоломовою банею зі сліпим ліхтарем і маківкою. Бабинець укритий двосхилим причілковим дахом, гребінь якого вінчає сліпий восьмибічний ліхтар з маківкою. Над вівтарем – п'ятисхилий дах з нижчим гребенем, ніж над бабинцем, увінчаний кованим хрестом. На захід від церкви розташована дерев'яна стовпова триярусна дзвіниця з підбиттям і голосниковою аркадою у третьому ярусі, вкрита пірамідальним наметовим дахом.* Зліва від входу – обеліск Борцям за волю України.

270. **с. Чолгині.** Церква св. Євстахія (мур.), 2000.

с. Чернилява

271. 1,5 км на зах., мис при злитті двох струмків – поселення комарівської культури.

272. Пам'ятник Т.Шевченку, поч. 1990-х.

273. Пам'ятник з нагоди 500-річчя заснування села, 1992.

274. Пам'ятний хрест на місці колишньої криївки, де 1945р. загинули троє воїнів УПА, серед них член проводу ОУН “Перун”, поч. 1990-х.

275. Церква св. Миколи, 1932. Перша згадка – 1515. Збудована 1781 р. на місці давнішої, дерев'яна тризрубна одноверха церква була перенесена в с. Черчик у 1933 р. Ще деякий час стояла стара дерев'яна триярусна дзвіниця, подібна до яворівських. У 1927-1932 рр. збудовано нову муровану хрещату в плані споруду за проектом Якова Рудницького. У 1933 р. в день Благівіщення Пр.Богородиці відбулося посвячення кивота, виконаного різьбярем зі Львова Сабраєм, справленого на кошт пань Зарицької і Глібовицької (місцевої вчительки).*

276. Церква (буд.).

277. 1,5 км на пд.-сх. від с. Чернилява. Капличка св. Онуфрія (XVI ст.)

278. **с. Лісок.** Церква Положення ризи Пр.Богородиці, 1872 р. У 1633-1695 рр. існував василіянський монастир Пресв.Трійці, який отримав землі від Шистовського, підтверджені королем Владиславом IV в тому ж році і Яном Казимиром у 1649 р. Занепає під час козацьких воєн. Відбудований з наказу Яна III Собеського. В кінці XVII ст. священник зі Старого Яжова Ярмолевич надає монастиреві частину лісу Глубічок, де постала дочірня обитель. За ігумена Гаврила Арламовського у 1757 р. вибудовано нову дерев'яну церкву і монастирські приміщення. Тут з'явився чудотворний образ Пр. Богородиці (Елеуса), який зберігається в церкві св. Юра в Яворові. У 1795 р. монастир ліквідовано. У 1872 р. на місці монастиря збудовано дерев'яну тризрубну одноверху церкву (каплицю), увінчану на низькому восьмерику нави банею з ліхтарем і маківкою, яку освячено у 1873 р. Зачинена 1955-1989*.

279. **с. Лісок.** Меморіальний комплекс січовим стрільцям, 1990.

280. **с. Лісок.** Пам'ятний хрест і капличка з нагоди скасування панщини, 1848.

281. **с. Лісок.** Цілющі джерела.

с. Ясницька

282. Меморіальна таблиця друкареві Памві Беринді (львів'янин, помер 1632 р., видатний філолог, автор першого словника української мови) на школі його імені, 1990-і.

283. Могила Борцям за волю України.

284. Церква св. Миколи, 1900. Перша церковна споруда була збудована 1550 р., попередня – у 1680 р., існуюча – 1900 р. майстром Петром Копчуком з Яворова на Косівщині за проектом В.Нагірного. Розташована на вершині пагорба в центрі села. Дерев'яна, хрещата в плані однобанна будівля. До центрального квадрата нави з чотирьох сторін прилягають прямокутні рівноширокі вівтар, бабінець і бокові рамена. До східної стіни вівтаря примикає рівношироке і рівновисоке приміщення захристії. Наву на світловому восьмерику вінчає наметова баня, завершена сліпим ліхтарем з маківкою. Чотири подібні ліхтарі встановлені на кінцях двосхилих причілкових дахів з острішками рамен хреста. На північний захід від церкви розташована дерев'яна стовпова двоюрсна дзвіниця, вкрита наметовим дахом.

¹Charewiczowa L. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – Lwów, 1938.

²Sulimierski F. Przedmowa // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F.Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. – Т.1. – Warszawa, 1880. – S.7.

³Papee F. [Peñefelz] Udziela Maryan Dr. Janów pod względem historycznym i jako latowisko przyszłości. Lwów 1896. Str.65; Scñür-Pepłowski Stanisław. Janów pod Lwowem. Lwów 1897. Str 35 // Kwartalnik historyczny. – 1898. – S.137-139.

⁴Webersfeld E. Jaworów. Monografia historyczna, etnograficzna i statystyczna. – Lwów, 1909.

⁵Matyukhina A. W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach 1944-1990. – Kraków, 2000. – №13.

⁶У 1857 р. – 5856 греко-католиків, 844 римо-католиків, 12 євангелістів, 1873 євреї; у 1931 р. – 9000 мешканців, 58% українців, 17% поляків, 27% євреїв. Див.: Lu. Dz. Jaworów // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Т.III. – Warszawa, 1882. – S.519; Українська загальна енциклопедія за ред. Івана Раковського. – Т.3. – Львів – Коломия, б.р.в. – С.1266-1267.

⁷ Чернецький В. Місточко Краковець в повіті Яворівським. – Львів, 1899; Яворівський Є. Яворівська гімназія з нагоди 20-ліття її заснування. – Львів, 1928; Яворівщина. З її минулого і сучасного. З нагоди 50-ліття закладення першої української читальні в Яворові. – Яворів: накладом філії товариства “Просвіта” в Яворові, 1931.

⁸ Історія міст і сіл УРСР. Львівська область. – К., 1968.

⁹ Наукове товариство ім. Т.Шевченка. – Т.ХХХСІІ. Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. За ред. В.Лева і В.Барагури. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1984.

¹⁰ Яворівщини стосуються такі його праці: Історія села Добростани від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 1998; Історія села Вороців та штрихи до історії села Карачинів від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 1999; Історія села Страдч та штрихи до історії села Ямельня від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 1999; Історія села Великополе від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2000; Історія села Каменобрид від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2000; Історія села Чернилява від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2000; Історія містечка Янів від найдавніших часів до 1939 року та штрих до історії села Лелехівка. – Львів, 2000; (у співавторстві з І.Мухую). Історія Старого Яру. – Львів, 2000; Короткий нарис історії сіл Кожичі, Домажир, Жорниська від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2001. Див. також: Яворів: віхи історії (історико-краєзнавчий нарис). Упор. В.Мартинович. – Львів, 1996; Микола Пелешишин. Стародавня Яворівщина. Нариси з історії та археології. – Львів, 1996; Богдан Пасічник. Віжомля. Короткий історичний нарис історії села. – Львів, 1997; Павло Фаріон. Любині та їх сусіди. До історії сіл Яворівщини. – Львів, 2002. Останнім часом з'явився навіть художній твір про Яворівський полігон: Іван Ребець. Галичанські люди. Історія Яворівського полігону. – Львів, 2002.

¹¹ Дацко В. Яворівщина в іменах. – Львів, 1995.

¹² Яворівщина. Фотоальбом. За ред. Петра Меленя. – Львів, 2002.

¹³ Слободян В. Церкви України. Перемиська єпархія. – Львів, 1998.

¹⁴ Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. / Под ред. П.Тронько. – К., 1987.

¹⁵ Методичні рекомендації щодо підготовки матеріалів каталогу пам'яток історії та культури України. – К., 1992. – С.4.

¹⁶ Михальчишин І. Список пам'яток стародавньої історії Львівської області. – Львів, 1993.

Роман Кураш, Василь Слободян, Ігор Чорновол.

Каталог пам'яток історії та культури Яворівського району Львівської області.

Публікація являє собою звід пам'яток історії та культури на прикладі конкретного регіону Львівщини. Зібрано великий матеріал, у тому числі шляхом польових досліджень, який стосується міст Яворів і Новояворівськ, а також 94 населених пунктів. Описано 284 пам'ятки. Розроблено відповідну схему опису.

Roman Kurash, Vasyl Slobodian, Ihor Chornovol.

The Memorials Catalogue

of the History and Culture of Yavoriv District of Lviv Region.

The publication represents the collection of historic and cultural memorials at the example of a concrete area of Lviv land. The large informational material is piled up, including that obtained from field researches, which concerns the towns of Yavoriv and Novoyavorivsk, as well as 94 more settlements. 284 memorials are described, and the appropriate scheme of description is developed.